6.0. Duh mjesta (genius loci)

Duh mjesta (latinski: genius loci) odnosi se na jedinstvene, karakteristične i štovane aspekte mjesta; to je kombinacija nematerijalne baštine (priče, umjetnost, sjećanja, vjerovanja, povijesti itd.) koju slave umjetnici, pisci, narodne priče, festivali, proslave, s međuljudskim aspektima (prisutnost rodbine, prijatelja, srodnih duša i sl.) i materijalnih fizičkih aspekata mjesta.

Materijalni, fizički aspekti povijesne jezgre Splita uključuju: jednostavne stambene kuće, spomenike, arhitektonski stil, širinu ulica, vrste popločanja, prolaze, stil izloga trgovina, opremu ulica, stil krovova, visine građevina, poglede, raslinje itd.

Ovaj dokument ne identificira nematerijalnu baštinu, ali se preporučuje to učiniti i poduzeti korake prema zaštiti i prenošenju nematerijalne baštine Splita na slijedeće generacije.

Uvijek treba biti svjestan i razumjeti da se duh mjesta vremenom mijenja, a svrha njegovog razumijevanja uključuje i ideju o upravljanju. Treba li prepustiti odluku o određivanju duha mjesta tržištu i društvu, ili treba njime upravljati? Jedna od značajnih uloga plana upravljanja je identificirati elemente koji tvore smisao mjesta, i one koje u svakom slučaju treba zaštititi bez obzira na promjene koje doživljava.

Tema posljednje Generalne skupštine ICOMOS-a bila je «Pronalaženje duha mjesta» (Quebec, 30. rujna – 3. listopada 2008.).

U prilogu se nalazi jedno poglavlje nove Deklaracije iz Qubeca, donešene na kraju konferecije na ovu temu:

QUÉBEC ICOMOS 2008

International Council on Monuments and Sites
Conseil International des Monuments et des Sites

ICOMOS CANADA

QUEBEC CITY DECLARATION

ON THE PRESERVATION OF THE SPIRIT OF PLACE

Adopted at Quebec City, Canada, October 4th 2008

The spirit of place is defined as the tangible (buildings, sites, landscapes, routes, objects) and the intangible elements (memories, oral narratives, written documents, rituals, festivals, traditional knowledge, values, odors), the physical and the spiritual elements, that give meaning, value, emotion and mystery to place. Rather than set apart spirit from place, the intangible from the tangible, and consider them as opposed to each other, we have investigated the many ways in which the two interact and mutually construct one another. The spirit of place is constructed by various social actors, its architects and managers as well as its users, who all contribute actively and concurrently to giving it meaning. Considered as a relational concept, the spirit of place takes on a plural and dynamic character, capable of possessing multiple meanings and singularities, of changing through time, and of belonging to different groups. This more dynamic approach is also better adapted to today's globalized world characterized by transnational population movements, relocated populations, increased intercultural contacts, pluralistic societies, and multiple attachments to place.

The spirit of place offers a fuller understanding of the living and, at the same time, permanent character of monuments, sites and cultural landscapes. It provides a richer, more dynamic, and inclusive vision of cultural heritage. The spirit of place exists, in one form or another, in practically all the cultures of the world, and is constructed by human beings in response to their social needs. The communities that inhabit place, especially when they are traditional societies, should be intimately associated to the safeguarding of its memory, vitality, continuity and spirituality.

Prijevod Deklaracije iz grada Quebeca o očuvanju duha mjesta:

Deklaracija iz grada Quebeca
o očuvanju duha mjesta
Usvojena u gradu Quebecu, Kanada, 4. listopada 2008.

Duh mjesta je određen materijalnim (građevine, lokaliteti, pejzaži, rute, objekti) i nematerijalnim elementima (memorije, usmena predaja, rituali, festivali, tradicionalno znanje, vrijednosti, mirisi), fizičkim i duhovnim elementima koji daju značenje, vrijednost, emociju i začudnost mjestu. Radije nego odvajati duh od mjesta, nematerijalno od materijalnog, i smatrati ih oprečnima, istražili smo načine na koje oni utječu jedan na drugi i time se međusobno definiraju. Duh mjesta se stvara raznim društvenim

čimbenicima, njegovim arhitektima i menadžerima, kao i korisnicima, koji svi pridonose aktivno u stvaranju značenja. Shvaćen kao odnosni koncept, duh mjesta poprima pluralni i dinamični karakter, sposoban sadržavati mnogostruka značenja i posebnosti, promjenjiv vremenom i pripadajući različitim skupinama. Ovaj dinamičniji pristup je primjereniji današnjem globaliziranom svijetu koji karakteriziraju kretanja transnacionalne populacije, izmještenih populacija, povećanih kulturnih kontakata, pluralističkih društava i mnogostrukih vezanosti uz mjesto.

Duh mjesta nudi punije razumijevanje životnog, a istodobno i trajnog karaktera spomenika, lokaliteta i kulturnih krajolika. On pruža bogatiju, dinamičniju i sveobuhvatnu viziju kulturne baštine. Duh mjesta postoji, u ovom ili onom obliku, praktično u svim kulturama svijeta i čine ga ljudska bića koja reagiraju na svoje društvene potrebe. Zajednice koje nastanjuju neko mjesto, posebno kada su to tradicionalna duštva, trebale bi intimno biti vezane uz čuvanje njegove memorije, vitalnosti, kontinuiteta i duhovnosti.

Slijedi tabela materijalnih elemenata koji zajednički pridonose onome što povijesna jezgra Splita jest i osjećaju koji stvara, kao integralni dio duha mjesta. Ovi elementi (uz ostale) bi se trebali zaštititi zbog onoga što stvaraju i zbog njihovih kulturnih vrijednosti kao dijela cjeline.

Kada se radi sa zajednicom, mogu se otkriti mnogi elementi koji su ljudima važni jer u njima stvaraju duh mjesta i njegov identitet, te su nosioci memorije. To nisu strogo konzervatorska pitanja i mogu uključivati elemente poput vješanja rublja na otvorenom, mjesta okupljanja nogometnih navijača, kina, posebnih prodavaonica itd. Oni nisu specificirani u tabeli, no poput mnogih nematerijalnih elemenata nisu manje važni, naročito za ljude koji žive u povijesnoj jezgri.

6.1. Materijalni elementi

Gradska struktura

Element	**Gradsko tkivo / obrisi građevina**	
Opis	Većina gradskog tkiva se sastoji od građevina koje su na 0.0 liniji od ulice. Građevine su priljubljene jedna uz drugu, te stvaraju gusto i snažno gradsko tkivo. Identificirano je 5 različitih gradskih zona.	
Napomene	Snažno tkivo jedan je od važnih elemenata koji su odgovorni za genius loci.	
Preporuke	Potrebno je planirati projekte za dovršenje gradskog tkiva koji će podsjećati na postojeće povijesno tkivo.	

Element	Povezanost ulica
Opis	Ulice u povijesnoj jezgri međusobno su dobro povezane i stvaraju složenu mrežu namjenjenu pješacima.
Napomene	Složena mreža je iznenađujuća, zanimljiva i omogućava različite smjerove kretanja od jednog do drugog mjesta u povijesnoj jezgri.
Preporuke	Zadržati dobru povezanost onemogućavanjem blokada ulica vratima i ogradama, te stvaranjem novih veza gdje god je to moguće.

Element	Presjek ulica	
Opis	Uobičajena širina ulica je 4 metra s građevinama visokim 3-4 kata s obje strane.	
Napomene	Presjek ulica je značajan element za održavanje ljudskog mjerila i životnosti u povijesnoj jezgri.	
Preporuke	Zadržati postojeće uobičajene presjeke. U slučajevima dovršavanja gradskog tkiva potrebno je zadržati postojeće presjeke.	

Element	**Nadzemni ostaci izvorne Palače i kasnijih fortifikacija**	
Opis	Iako nad zemljom nije ostalo mnogo manje važnih elemenata Palače, ono malo što jest, nije ispravno zaštićeno, sačuvano i prezentirano. Dijelovi kasnijih fortifikacija su razrušeni.	
Napomene	Elementi Palače su na privatnim posjedima, skriveni lošom gradnjom, zanemareni, nisu prezentirani i često su nedostupni.	
Preporuke	Potrebno je pripremiti i primijeniti propisne konzervatorske studije, studije zaštite i prezentacije ovih elemenata.	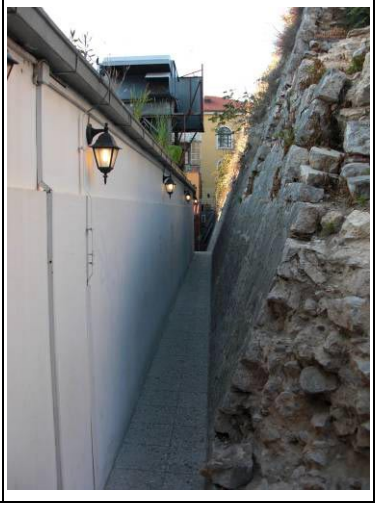

Element	**Mjesta starih fortifikacija i arheologija**	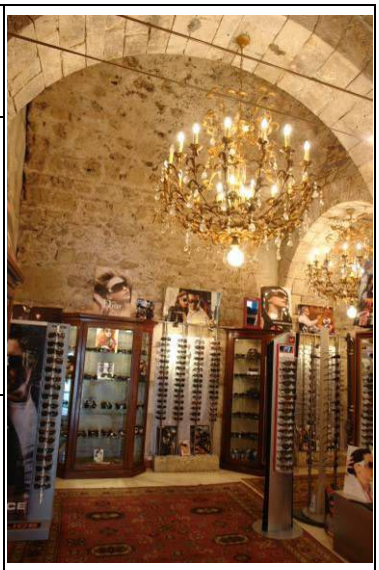
Opis	Grad je tijekom svoje povijesti prošao velike promjene. Temelji velikih građevina (poput fortifikacija) postoje pod novim površinama.	
Napomene	Većina pravaca je poznata, no zakopana. Trenutna prezentacija je zbunjujuća (ukoliko postoji).	
Preporuke	Potrebno je pripremiti gradski program prezentacije, s preporukama gdje i kako prezentirati pravce ranijih građevina, radi interpretacije i edukacije. Treba izbjegavati otvorena iskopavanja u gradskom kontekstu.	

Građevine

Element	Stil gradnje	
Opis	Građevine odražavaju stil razdoblja u kojemu su sagrađene.	
Napomene	Različita razdoblja su ostavila svoje arhitektonske stilove, bez težnje za stvaranjem stilskog jedinstva. Ovo je važna karakteristika povijesne jezgre.	
Preporuke	Interpolacije i nove građevine ne bi trebale oponašati stare stilove, već pokazati senzibilitet prema njima. Restauracija treba pokušati vratiti sve detalje relevantnog stila.	

Element	Obilježja građevina	
Opis	Većina građevina nema «monumentalna» obilježja, ali mnoge imaju skromnu kamenu dekoraciju i često grbove nad glavnim ulazima.	
Napomene	Grad je pun građevnih detalja i obilježja. Polagana promjena većine u konačnici mijenja izgled cjeline.	
Preporuke	Čak i najmanji povijesni detalji i obilježja trebaju biti zaštićeni. Ne smiju se dozvoliti promjene tipičnih obilježja (poput raspodjele unutar prozora tj. ne stavljati prozore od jednog stakla na stare građevine).	

Element	Visina građevina	
Opis	Većina građevina u povijesnoj jezgri visoke su 3-4 kata.	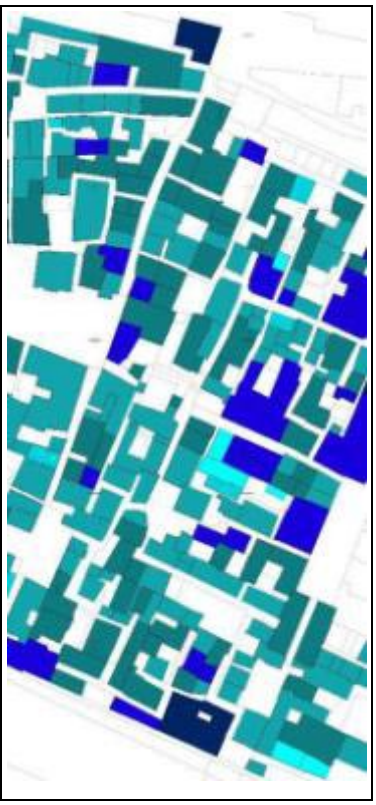
Napomene	Visina građevina je značajna za održavanje ljudskog mjerila i posebno osvjetljenje.	
Preporuke	Sačuvati uobičajenu visinu u novim građevinama. Dozvoliti nadogradnje katova (u visinu) građevinama samo ukoliko je to usklađeno s okolnim građevinama.	

Element	Građevni materijali
Opis	Većina građevina je sagrađena od kamena, uz korištenje morta na bazi vapna, a mnoge su bile ožbukane. Samo je nekoliko modernih građevina izgrađeno od betona, većina ih je obložena kamenom, neke imaju velike staklene površine.
Napomene	Ukupan izgled grada ostavlja dojam grada od bijelog kamena i žbukanih površina.
Preporuke	Ne dozvoliti uporabu nove vrste kamena, niti poliranog kamena. Izbjegavati velike staklene površine na nekomercijalnim katovima.

Element	Završni materijali
Opis	Veliki broj građevina je ožbukan, a još više ih je izvorno bilo ožbukano. Drvo se uglavnom koristi u konstrukciji krovova i podova, kao i za vrata, prozore i prozorske kapke. Željezo se uglavnom koristi za prozorske rešetke i ograde.
Napomene	Vrlo često se žbuka uklanja da bi se izložio kamen (tzv. «kameni romantizam»).
Preporuke	Ne treba uklanjati sloj žbuke s građevina koje su izvorno bile ožbukane. Novo žbukanje će biti od materijala na osnovi vapna, uz korištenje povijesnih metoda nanošenja. Prozorski okviri na središnjim i vidljivim mjestima biti će od drva (Ako postoji izvorno neće se mijenjati, osim ako je toliko propalo da se ne može popraviti). Okviri od ostalih materijala (na primjer aluminija) će koristiti profile koji podsjećaju na stare.

Element	Krovovi

Opis	Uobičajen način prekrivanja krovova je crepovima od gline. Postoje dvije vrste, zaobljene („kanalice“) i ravne („francuzice“).	
Napomene	Krovovi su značajan dio *genius loci*, vidljiv sa zvonika katedrale i ostalih mjesta na visini.	
Preporuke	Zadržat će se povijesni, izvorni, tradicionalni crepovi. U slučaju djelomične ili potpune zamjene, koristit će se izvorni tip.	

Element	Prozori	
Opis	Stari prozori su imali podjelu od nekoliko malih staklenih površina u svakom prozoru.	
Napomene	Novi prozori na starim obnovljenim kućama su prečesto napravljeni od jednog cjelovitog stakla.	
Preporuke	Stari i novi prozori će zadržati podjelu stakla. Na povijesnim građevinama neće se dozvoliti velike staklene površine.	

Element	Prozorski kapci	
Opis	Stari kapci imaju dva oblika – «masivni» («škure») i kasniji tip sa žaluzinama («grilje»). Izvorni materijal je bilo drvo, no pojavljuju se novi kapci od aluminija.	
Napomene	Prozori i kapci su «oči» građevine i utječu na genius loci građevina i povijesne jezgre.	
Preporuke	Drveni kapci će pratiti jedan od dva postojeća oblika, kojeg određuje razdoblje izgradnje. Ne preporučuju se aluminijski kapci i ne treba ih dozvoljavati na značajnim povijesnim građevinama ili na pročeljima koja su vidljiva sa glavnih lokacija.	

Element	Pročelja	
Opis	Pročelja građevina, uključujući i promjene tijekom vremena, često odražavaju povijest mjesta. Prodavaonice su obično imale tipična pročelja s povezanim vratima i izlogom («vrata na koljeno»). Izlog počiva na parapetnom zidu, na polovici visine vrata.	
Napomene	Kada se uklanja kasnija žbuka, otkrivaju se stari otvori i promjene postaju vidljive. One su nosioci priče. Nove prodavaonice često ruše parapetni zid kako bi dobili veći izlog, ali mijenjaju izvorni omjer i pročelje.	
Preporuke	Ne smiju se dozvoliti nove promjene povijesnih pročelja. Stare promjene se mogu izložiti i prezentirati, ali ne uvijek.	

Element	Oluci	
Opis	Horizontalni i vertikalni oluci su napravljeni od cinka, pocinčanog lima, bakra i lijevanog željeza.	
Napomene	Oluci su vrlo česti i dominantno su obilježje građevina.	
Preporuke	Potrebno je koristiti tradicionalne materijale i oblik. Iako bi najbolje bilo koristiti bakar, za nemonumentalne građevine mogu se upotrijebiti i cink ili pocinčani željezni lim. Njihov niži dio mora biti napravljen od lijevanog željeza. Unutarnje oluke (unutar zidova) ne treba dozvoljavati.	

Element	Popločanje ulica	
Opis	Povijesno popločanje je rađeno od bijelog ili Adria Verde kamena.	
Napomene	Staro, istrošeno popločanje ima jedinstvenu kvalitetu koja pridonosi genius loci i specifičnom izgledu ulica.	
Preporuke	Unutar jezgre treba koristiti tradicionalni kamen i uzorak popločanja. Popravci uvijek moraju koristiti izvornu vrstu kamena i uzorke. Izvan jezgre – treba dozvoliti nove oblike i materijale.	

Element	**Namjena zemljišta**	
Opis	Najčešća je mješovita namjena (komercijalno prizemlje sa stambenim katovima iznad).	
Napomene	Mješovite namjene imaju značajnu ulogu za genius loci povijesne jezgre.	
Preporuke	Zadržati mješovite namjene sprječavanjem zoniranja; pokušati minimalizirati konflikte primjenom gradskih pravilnika (radno vrijeme, razina buke itd.)	

Element	Javni otvoreni prostori
Opis	Javni otvoreni prostori u povijesnoj jezgri uključuju ulice, trgove i zelene površine na otvorenom koje su većinom izvan zidina.
Napomene	U povijesnoj jezgri gotovo da i nema zelenih površina, većina otvorenih prostora se intezivno koriste i okupljaju pješake, opremu ulica, komercijalne djelatnosti itd.
Preporuke	Ozelenjavanje otvorenih prostora možda nije u skladu s genius loci i povijesnim karakterom mjesta (iako su na nekim trgovima postojala stabla, što je zabilježeno na starim kartama i fotografijama – Carrarina, Prokurative), ali bi moglo koristiti stanovnicima i posjetiteljima i uz pravilno planiranje i upravljanje neće naštetiti graditeljskoj baštini.

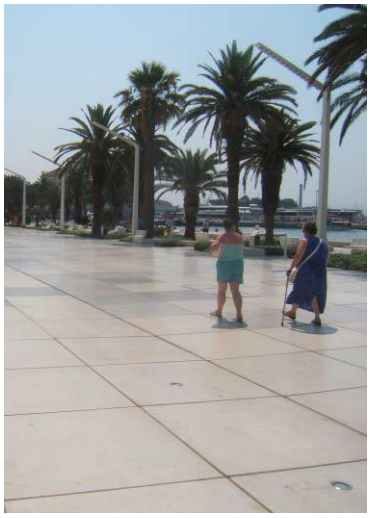

6. 2. Nematerijalni elementi

Element	**Komercijalna djelatnost na ulicama**	
Opis	Komercijalna djelatnost na ulicama je vrlo uobičajena na trgovima i turističkim punktovima.	
Napomene	To je važna, raznolika i istaknuta namjena gradskih prostora, iako ne uvijek i ispravna. Ponekad je problematična lokacija, u drugim slučajevima način izlaganja.	
Preporuke	Komercijalne djelatnosti na ulicama moraju se regulirati i ograničiti na određene lokacije koje mogu imati tu djelatnost bez da ugrožavaju graditeljsku baštinu ili privlačnost povijesne jezgre.	

Element	**Vrste prodavaonica – odjeća, cipele, naočale, nakit.**	
Opis	Trgovine odjevnim predmetima su vrlo uobičajene, u studiji je pobrojano više od 200 prodavaonica odjećom i obućom.	
Napomene	Osjeća se prisutnost velikog broja trgovina iste vrste. Ove namjene nemaju veliki utjecaj na graditeljsko nasljeđe i njihovo pomno oblikovanje pridonosi povijesnoj jezgri.	
Preporuke	Sve dok ne postoji trend povezivanja trgovina i promjena u povijesnim građevinama, nije potrebno ništa poduzimati.	

Element	Pogledi prema moru	
Opis	Postoji nekoliko pogleda na more iz unutarnjeg dijela povijesne jezgre.	
Napomene	Pogledi su osnovna vizualna poveznica između povijesne jezgre i mora. Iako more nije dio povijesne jezgre, ima značajnu ulogu u njezinom genius loci.	
Preporuke	Zadržati postojeće poglede i spriječiti vizualne smetnje koje ih mogu blokirati.	

Element	Restorani, cafe barovi i kavane	
Opis	Restorani, cafe barovi i kavane vrlo su uobičajeni u povijesnoj jezgri.	
Napomene	Ove namjene imaju veliki utjecaj na život u povijesnoj jezgri i na njezin trenutni genius loci. Značajne su zbog usluživanja posjetitelja, vrlo su vidljive, žive i ponekad bučne.	
Preporuke	Značajno je zadržati ove namjene, ali istovremeno regulirati razinu buke i zauzimanje javnog prostora.	

Element	Kuhinja	
Opis	S obzirom da je Split obalni grad, riba i plodovi mora vrlo su uobičajeni. Uobičajena je i internacionalna, posebno talijanska kuhinja.	
Napomene	Dio jedinstvenosti grada je njegova povezanost s morem; riba i plodovi mora ovo dobro oslikavaju.	
Preporuke		

Element	Smještaj
Opis	Sve više objekata za smještaj otvara se u povijesnoj jezgri. Većina je u privatnim kućama, vrlo mali broj su povijesni hoteli.
Napomene	Tradicionalni privatni smještaj ne znači promjenu karaktera mjesta, jer uključuje ostanak obitelji gdje su i bile. Hoteli bi mogli uzrokovati promjenu u društvenoj strukturi.
Preporuke	Regulirati vrste dozvoljenog smještaja u povijesnoj jezgri. Razmotriti utjecaj njihovih sadržaja i infrastrukture na vanjski izgled (poput pročelja, krovova itd.).

Element	Ribarstvo	
Opis	S obzirom da je Split obalni grad, uvijek je bio centar ribarske djelatnosti.	
Napomene	Djelatnost izražena u brodovima i lučkoj aktivnosti, tržnicama i aktivnostima oko njih, mirisima itd.	
Preporuke	Zadržati djelatnost; trebalo bi razmotriti promjene na ribarnici u smislu javnog zdravlja i građevinske interpolacije.	

Element	Tržnice
Opis	U i oko povijesne jezgre postoje dvije glavne tržnice; ribarnica na zapadu i zelena tržnica na istoku (uključujući i tržnicu za suvenire i odjeću oko nje).
Napomene	Tržnice su značajna namjena u povijesnoj jezgri, s obzirom da jesu i da stvaraju veliku atrakciju za stanovnike i posjetitelje.
Preporuke	Tržnice bi trebale ostati na sadašnjim lokacijama, trebalo bi razmotriti lokalne promjene u smislu uklanjanja štandova ispred istočnih zidina i poboljšanje opreme. Treba uzeti u obzir postojeće gradsko tkivo (posebno u slučaju interpolacije kod ribarnice).

Element	Vegetacija

Opis	U povijesnoj jezgri gotovo da nema vegetacije, većina postojeće je locirana na vrhu ili na pročeljima starih zidova.	
Napomene	Karte pokazuju da je u prošlim razdobljima postojala vegetacija u povijesnoj jezgri. Vegetacija na zidovima može oštetiti njihovu strukturu, ali je zanimljiva.	
Preporuke	Na nekim lokacijama se može dodati primjerena vegetacija i uz ispravno upravljanje neće oštetiti genius loci ili graditeljsku baštinu. Treba poticati stavljanje biljaka u posudama na prozore ili na javnim prostorima. Vegetaciju sa zidova treba ukloniti ukoliko ugrožava njihovu stabilnost, ali u ostalim slučajevima ju treba ostaviti (uz praćenje stanja i njegovanje).	

6.3. Elementi koji potencijalno ugrožavaju genius loci povijesne jezgre

Ove tabele sabiru elemente koji su štetni za genius loci povijesne jezgre i za iskustvo korisnika povijesne jezgre.

Element	**Prenapučenost**	
Opis	Prenapučenost je vrlo uobičajena tijekom turističke sezone, a naročito na turističkim mjestima poput Peristila i okolnih ulica.	
Napomene	Prenapučenost šteti iskustvu posjetitelja i predstavlja smetnju stanovnicima.	
Preporuke	Turistička se razgledavanja moraju regulirati i planirati, u tom smislu su vrlo značajne nove rute i definiranje njihova trajanja.	

Element	**Neprivlačne namjene prostora**	
Opis	Neke namjene prostora poput banaka postaju sve prisutnije u povijesnoj jezgri.	
Napomene	Banke su manje privlačne pješacima, naročito nakon radnog vremena i smanjuju živost u povijesnoj jezgri.	
Preporuke	Namjene koje imaju duga pročelja prema ulicama moraju biti isplanirane i oblikovane s velikom pažnjom. Odobravanje nekih namjena mora uzeti u obzir njihov utjecaj na živost u povijesnoj jezgri.	

Element	Rupe u gradskom tkivu
Opis	U gradskom tkivu postoji nekoliko «arheoloških rupa», od kojih je najveća ona u jugoistočnom uglu povijesne jezgre.
Napomene	Rupe predstavljaju ničiju zemlju, postaju smetnja stanovnicima i posjetiteljima. Ispravno upotpunjavanje gradskog tkiva može imati mnoge prednosti (urbane, ekonomske itd.)
Preporuke	Ispuniti rupe u gradskom tkivu. Interpolacije i oblikovanje građevina bi trebale naličiti povijesnom tkivu.

Element	**Neprikladno oblikovanje građevina**	
Opis	Nekoliko novijih građevina je izgrađeno bez arhitektonske povezanosti s povijesnim građevinama ili s gradskim tkivom.	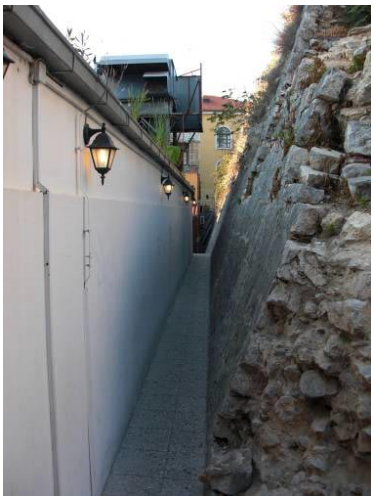
Napomene	Novije građevine nisu privlačne, narušavaju postojeće gradsko tkivo i ponekad oštećuju postojeće građevine.	
Preporuke	Nove građevine bi trebalo planirati i graditi tako da nalikuju povijesnim tipovima i da su u vezi s gradskom tkivom.	

Element	**Neprimjerena namjena javnih prostora**	
Opis	Uključuje prodaju robe na ulicama i smještaj stolova i stolica kavana.	
Napomene	Sve narušava genius loci i predstavlja smetnju korisnicima ulica.	
Preporuke	Moraju se primjenjivati gradski propisi (udaljenost stolova i stolica od zidova, ostavljanje dovoljno prostora za prolaz itd.) Smještaj barova i kavana mora biti odobren, uzimajući u obzir širinu okolnih ulica. Prodaja na ulicama se mora kontrolirati.	

Element	Grafiti	
Opis	Grafiti su uobičajeni na svim vrstama zidova u povijesnoj jezgri, učestaliji su u sporednim ulicama.	
Napomene	Grafiti štete građevinama i iskustvu korisnika; također mogu povrijediti osjećaje stanovnika i posjetitelja. Čišćenje grafita je skupo i može oštetiti pročelja.	
Preporuke	Borba protiv grafita mora biti značajan prioritet.	

7.0. Turizam i upravljanje posjetiteljima

Turizam je jedna od svjetskih najvećih i najbrže rastućih industrija. U 2002. godini turizam je proizveo 12 % svjetskog ukupnog BDP-a. Dok turizam pridonosi ekonomiji mjesta, brz rast turizma zahtijeva jasnu politiku, stalni dijalog s interesentima i monitoring.

Tržište međunarodnog turizma obuhvaća tri općenite klase (postoje i ostale grupe, ali statistički su male, pa stoga nisu specificirane):

- Samostalni putnici – putuju sami ili s prijateljima, većinu informacija dobiju s interneta, iz vodiča i od prijatelja. Oni uglavnom imaju ograničeni, relativno mali budžet i mnogi u turističkoj industriji ih ne broje. Statistika dokazuje da oni često održavaju tržište živim, a čitava ekonomija privatnog smještaja ovisi o njima.
- Specijalizirani turizam – putovanje u skupinama koje žele sudjelovati u posebnim aktivnostima poput arheoloških, povijesnih i kulturnih tura, promatranja ptica, fotografije itd. Ova skupina brzo raste.
- Aranžman turizam – skupine koje žele vidjeti područje bez posebnog interesa za određenu aktivnost ili temu. Opće međunarodne grupe žele komfor, laganu dostupnost, sigurnost i smještaj i hranu bolje kvalitete.

Svaka od ovih skupina ima različite potrebe i različit utjecaj na grad. Split, kao i većina povijesnih gradova i lokaliteta na Listi svjetske baštine, nije građen za veliki broj ljudi, a zasigurno ne za prihvaćanje velikog broja turista. Zbog toga, pravu ravnotežu između ekonomske dobiti i neželjenih utjecaja može biti teško postići, a broj posjetitelja lako može prijeći prihvatni kapacitet mjesta.

Prihvatni kapacitet se odnosi na pitanje koliko ljudi može biti primljeno u određeno područje bez rizika degradiranja lokaliteta i iskustva posjetitelja.
U Splitu su važne dvije kategorije:

- Fizički prihvatni kapacitet (objekti) – broj kreveta na raspolaganju gostima, širina ulica, broj parkirališnih mjesta itd.

- Društveni prihvatni kapacitet – društveni prihvatni kapacitet je psihološki i društveno – kulturan i odnosi se na granicu iznad koje bi broj ljudi u određenom prostoru uzrokovao lošije iskustvo korisnika i pad razine njihovog zadovoljstva. Prenapučenost je pravi primjer problema društveno – kulturnog prihvatnog kapaciteta.

Monitoring stanja turizma i uspostavljanje indikatora za prihvatni kapacitet je važno pitanje akcijskog plana, zbog količine i intenziteta turizma u povijesnoj jezgri Splita.
Analiza onoga što turist dolazi vidjeti i raditi u Splitu i što bi produljilo njegov boravak, značajna je za sva buduća planiranja. S obzirom da će neki od razloga duljeg ostanka zasigurno biti kulturni – rasti će zahtjev za razvojem kulturnih iskustava. Naravno, to će izravno utjecati na kulturne vrijednosti, a potencijalno i na rizike, ali istovremeno ovo treba vidjeti kao mogućnost i poticaj za poboljšanje konzervacije, prezentacije i upravljanja posjetiteljima.

U slijedećem potpoglavlju nalazi se analiza turizma u Splitu u 2007. godini, nakon koje slijede preporuke.

Brojevi i trendovi posjetitelja Splita

Broj turista u Splitu ubrzano i konstantno raste od 1997. (dijagram br.3)
Današnja (2007.) količina turista u gradu je oko 200,000 godišnje – više od deseterostruko u odnosu na 1995. Unatoč rastu, brojevi su još uvijek niski u usporedbi s predratnim vremenima krajem 80-tih. U to doba broj posjetitelja je prelazio 340,000 (dijagram br.3.).
Ovo zahtijeva dublju analizu, s obzirom da grad i s postojećim brojevima izgleda prenapučeno u srcu sezone.
Također će trebati detaljno proučiti načine dolaska u grad. Iz postojećih podataka očito je da, za razliku od prošlosti, više turista u grad stiže brodovima za kružna putovanja, što znači da dolaze u naletima, provode samo nekoliko sati u gradu, ne spavaju i ne obrokuju tijekom svog boravka, ali koriste gradsku infrastrukturu. Stoga, iako su brodovi za kružna putovanja dobri za statistiku, ekonomska i druga dobit od ove vrste turizma je sporna. Turistička uprava ne može promijeniti trendove, ali treba potražiti poboljšanje dobrobiti bar kroz spomeničku rentu, koju treba prikupljati od ove vrste turizma.

Također, rastući turizam privatnog smještaja treba vidjeti kao pozitivnu pojavu koja direktno uključuje zajednicu u turizam i u upoznavanje posjetitelja. S druge strane, potrebno ga je pomno pratiti zbog barem dva aspekta:

Potencijalne promjene svakodnevnog života i poslovnih navika (dobit od turizma zamjenjuje druge tradicionalne poslove).

Nekontrolirane promjene interijera povijesnih građevina i postavljanje opreme poput televizijskih antena i rashladnih uređaja.

Treba pretpostaviti da će se trendovi nastaviti i da će broj turista nastaviti s rastom. S njim će rasti i potencijalna zarada, ali s druge strane – ovi brojevi će imati različite posljedice i zbog toga je upravljanje potrebno.

Izravan i neizravan potencijalan utjecaj na kulturnu baštinu i na kvalitetu života u gradu je znatan i mora ga se predvidjeti ispravnim planiranjem. Neposredna akcija koja je potrebna je monitoring najfrekventnijih turističkih lokaliteta kulturne baštine zbog evidencije štete i ubrzanog «habanja». Ovo bi trebao biti dio općenitijeg plana monitoringa.

S druge strane turizam je vrlo osjetljiv na pitanja sigurnosti i ekonomskiih kriza. Tu se preventivno ne može mnogo učiniti – mogu postojati godine u kojima će prihod od turizma biti znatno smanjen. Konzervatorski planovi i planovi financiranja ne smiju ovisiti isključivo o prihodu od turizma.

Na slijedećim stranicama je statistička analiza turizma u Splitu u 2007. Podaci su prikupljeni od Hrvatskog zavoda za statistiku.

Dijagram 3:

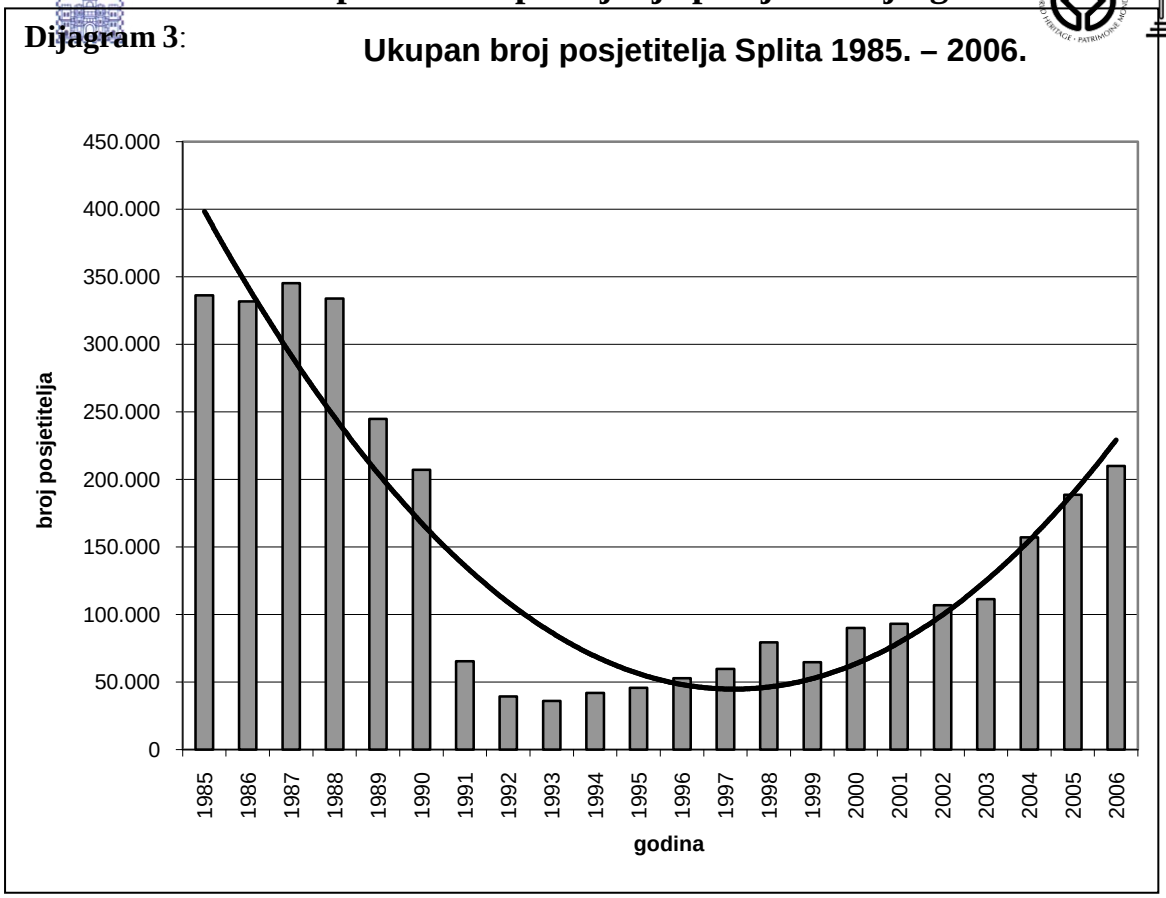

Slika 49: Brod za kružna putovanja u luci

Dolasci u Split 2007.

Ukupan broj dolazaka u Split u 2007 je bio 185, 718 posjetitelja, 74% (137, 784) su stranci, a 26% (47,934) domaći.

Broj posjetitelja nije ravnomjerno raspoređen tijekom godine, van sezone (siječanj) bilo je samo 3,844 posjetitelja, dok je na vrhuncu sezone (kolovoz) bilo 36,187 posjetitelja. Dok je opseg domaćih posjetitelja ograničen na 2,570 u siječnju i 5,009 u srpnju (povećanje od samo 194%), opseg stranih posjetitelja je velik i kreće se između 1,274 u siječnju do 31,291 u kolovozu – povećanje od 2,500%!

Tijekom čitave godine broj stranih posjetitelja je znatno viši od domaćih, ali zimi (studeni – ožujak) ima više domaćih od stranih posjetitelja (iako je razlika u apsolutnim brojevima mala).

Dijagram 4:

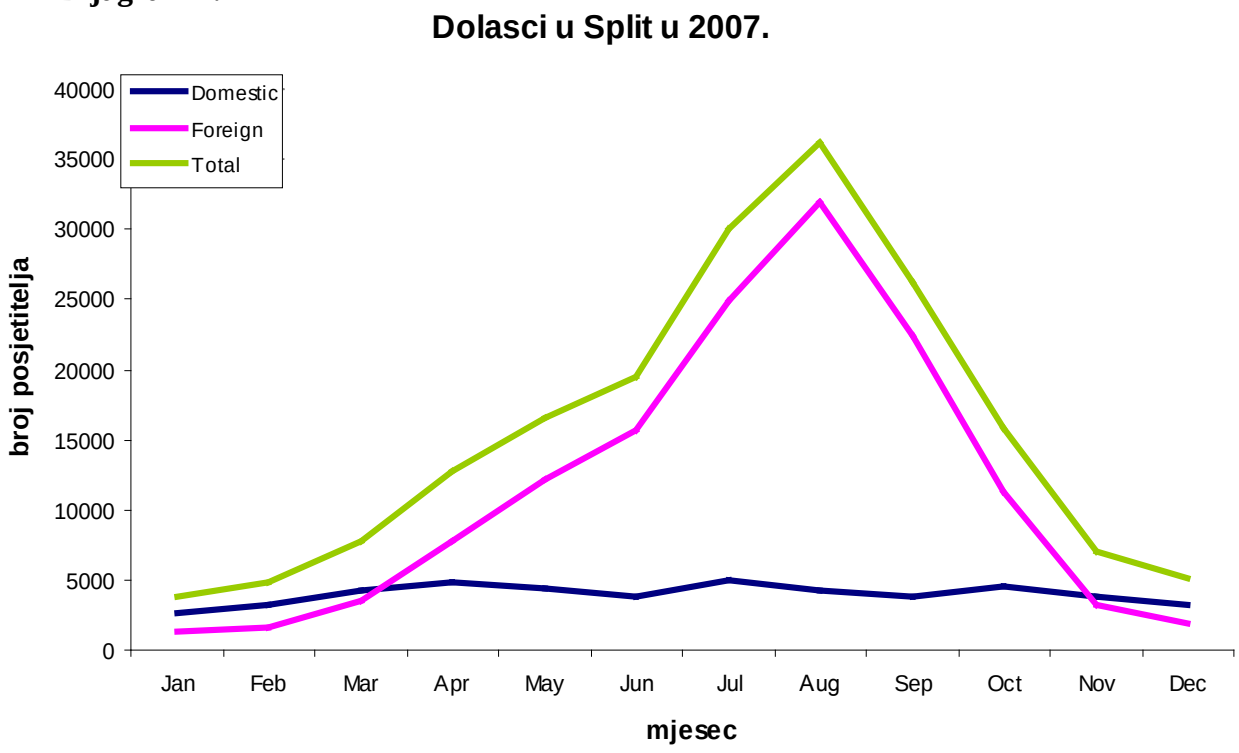

Dijagram 5:

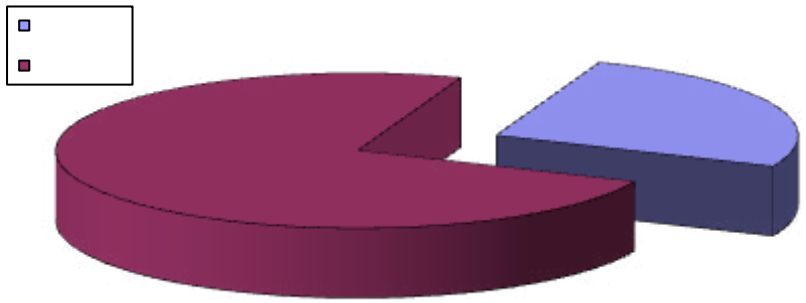

Broj noćenja u Splitu u 2007.

Ukupan broj noćenja koje su posjetitelji proveli u Splitu 2007. godine je 374,107. Strani posjetitelji su proveli 76% noćenja (284,040), a domaći 24% (90,067).

Broj noćenja nije ravnomjerno raspoređen tijekom godine, van sezone (siječanj) posjetitelji su imali samo 5,713 noćenja, a u srcu sezone (kolovozu) 94,522 noćenja.

Dok je opseg noćenja domaćih posjetitelja ograničen između 3,552 noćenja u siječnju i 15,378 u srpnju (samo 433 % povećanja), opseg noćenja stranih posjetitelja se kreće između samo 2,161 noćenja u siječnju i 81,546 noćenja u kolovozu – povećanje od 3,774 %.

Većinom godine broj noćenja stranih posjetitelja je znatno viši, ali tijekom zime (studeni – ožujak) više noćenja su imali domaći posjetitelji (iako je razlika mala).

Postoji vrlo dobar odnos između broja posjetitelja Splita i broja noćenja u gradu u 2007. godini, s jednom iznimkom: broj noćenja u gradu u srpnju (89,985) je bio blizu broju noćenja u kolovozu (94,522) – povećanje od 5%, dok je razlika u broju posjetitelja između srpnja 29,976 i kolovoza 36,187 velika (povećanje od 20%).

Dijagram 6:

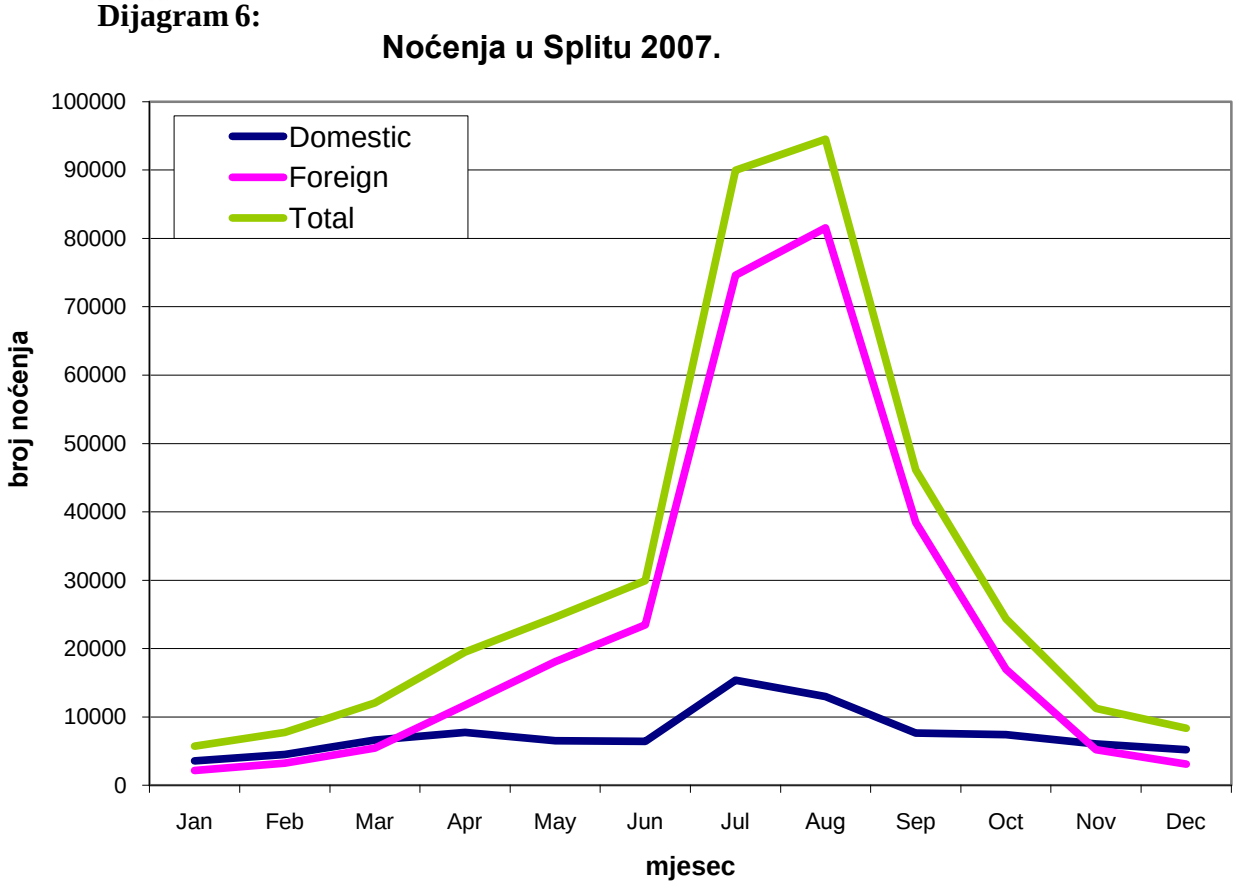

Dijagram 7:

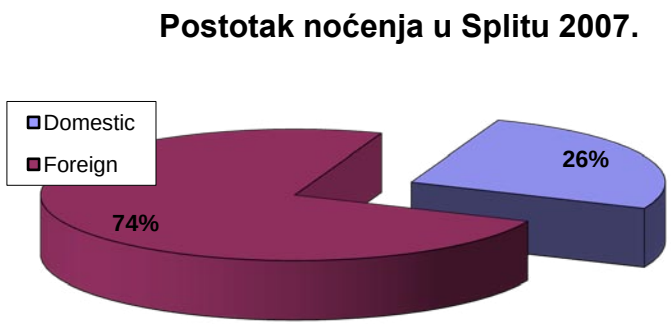

Noćenja po posjetitelju u Splitu 2007.

Prosjek noćenja po posjetitelju u Splitu tijekom godine je sličan između stranih i domaćih posjetitelja – 1,8 noćenja.

Razlike u duljini boravka tijekom godine su velike. Dok u siječnju i veljači domaći posjetitelj provodi samo 1,4 noći u gradu, u srpnju provodi 3,1 noć. Najslabija sezona u tom pogledu za strane posjetitelje je od travnja do lipnja – samo 1,5 noćenja po posjetitelju, a najbolja je srpanj – 3,1 noć po posjetitelju.

Postoji sličnost u ponašanju stranih i domaćih posjetitelja, s nekim iznimkama:

Od studenog do siječnja, a naročito tijekom veljače postoji produljenje boravka stranih gostiju – 2,0 noćenja, dok ova pojava nije uočena kod domaćih posjetitelja.

Od srpnja do listopada domaći posjetitelji ostaju duže. Postoji velika razlika, posebno u kolovozu, u duljini boravka stranih (2,6 noćenja) i domaćih posjetitelja (3,9 noćenja).

Vrlo je očito naglo smanjenje u duljini boravka stranih pojsetitelja između srpnja (3,0) i kolovoza (2,6) (dok postoji nagli porast dolazaka) – ovo objašnjava nesrazmjerne odnose koji su opisani u dijagramu 8.

Dijagram 8:

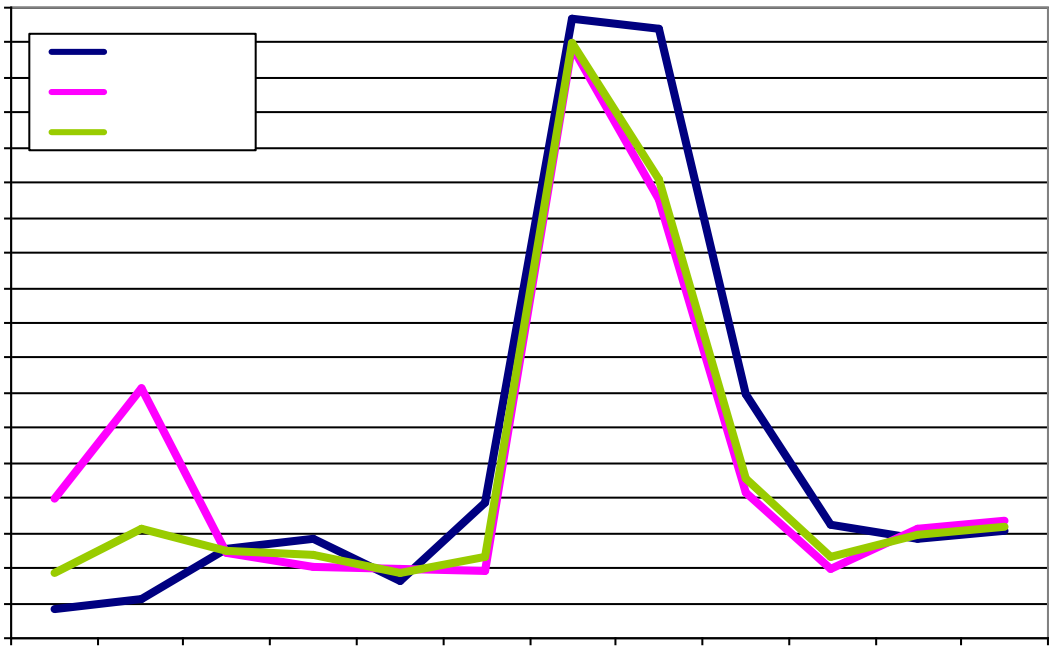

Turističke usluge

Turističke usluge, posebice pružanje informacija posjetiteljima, uvelike su se poboljšale tijekom manje od godinu i pol koliko traje priprema plana upravljanja. Zbog velikog broja posjetitelja povijesne jezgre Splita, usluge i prezentacija će se stalno morati pratiti i poboljšavati. Nova signalzacija na zidovima je znatno poboljšanje, velike karte i objašnjenja u vitrinama također su na dobrom putu, ali tiskane karte koje se nude posjetiteljima još nisu na istoj razini.

Turističke informacije, uključujući i postavljanje informacijskih punktova, moraju se znatno poboljšati, barem tijekom turističke sezone.

Informacije o smještaju, uključujući i privatni smještaj, su neophodne i moraju biti lako dostupne.

Prezentacija grada i njegove povijesti, gdje otići, što vidjeti, informacije o muzejima, izleti na otoke, izleti u obližnje gradove (Trogir, Salona, akvedukt i ostalo) itd. – sve ovo treba biti dio turističke usluge, ne samo putem turističkih agencija.

Postoje usluge za koje treba napraviti evaluaciju postojeće situacije i poboljšati ih ako je to potrebno, poput dodatnih javnih zahoda, telefonskih govornica, bežičnog interneta itd.

Još jedno pitanje koje treba proučiti je pristup Splitu – ceste, vlakovi, autobusi, zračna luka (van sezone nema prijevoza između grada i zračne luke, problem koji je lako riješiti skretanjem linije javnog autobusa na terminal).

Vođena turistička razgledavanja – Postoje vođena razgledavanja za turiste, od kojim mnoga kreću s Peristila. Besplatna mapa razgledavanja je dostupna u hotelima, ali sva vodstva se temelje na istim rutama, stoga propuštaju mnogo toga što povijesna jezgra ima za ponuditi. Mape ne nude povijesne informacije osim rute i glavnih atrakcija.

Hoteli i smještaj – Postoji rast u broju mogućnosti noćenja u povijesnoj jezgri Splita. Osim tradicionalnih hotela, postoje mali „dizajnerski hoteli“ i sobe i može ih se prepoznati po signalizaciji na zidovima. Smještaj takvih hotela u povijesnoj jezgri je značajan jer uvodi novu djelatnost i mogućnosti za lokalno stanovništvo i može imati pozitivan utjecaj na život grada. Ova pojava je dobra jer se mali hoteli i sobe u lokalnim kućama lakše uklapaju u gradsko tkivo i pružaju mogućnost stanovnicima povijesne jezgre da zarade od postojećeg okruženja, stoga i ojačava njihovu vezu s mjestom.

Preporuke:

1. Redovito pratiti stanje turizma – brojeve, vrstu, izvor, zadovoljstvo (turista i stanovnika) itd.
2. Redovito prikupljati informacije o sklonostima i zahtjevima posjetitelja.
3. Ustanoviti pokazatelje prihvatnog kapaciteta (usporediti podatke koji su prikupljeni od turista s podacima koje treba prikupiti od stanovnika i ostalih interesenata).
4. Otvoriti još ruta u gradu za turizam, u ovaj proces uključiti turističke vodiče.
5. Surađivati s turističkim lokalitetima i lokalitetima svjetske baštine u regiji da bi se smanjio pritisak u srcu sezone i doveo veći broj turista van sezone.
6. Donijeti propise kojima se potiče razvoj malih hotela u povijesnoj jezgri i destimulirati ulazak velikih hotela (broj soba/ kreveta/ veličina itd.)
7. Donijeti propise i naknade za sidrenje brodova za kružna putovanja. Naknade bi trebale uključiti vanjski trošak i utjecaj brodova za kružna putovanja na gradsku infrastrukturu i ostale interesente.
8. Ustanoviti dodatne turističke informacijske punktove, barem za vrijeme sezone.
9. Oblikovati i distribuirati turističke karte s informacijama za zainteresiranog posjetitelja koji želi ostati dulje od jedne noći (na primjer – kartu sa novom signalizacijom).
10. Započeti pripremu prezentacije grada – program interpretacije (vidi slijedeće poglavlje).

Slika 50: Informacijski centar na Peristilu

Slika 51: Informacijski centar na Rivi

7.1. Prezentacija – interpretacija

Gradovi nisu samo pojedinačni spomenici i arheološki lokaliteti – potrebno ih je prezentirati i interpretirati, a u proces bi trebali biti uključeni i građani. Današnja prezentacija i interpretacija je stručno područje koje pokriva teme od pričanja priča do javne psihologije, oblikovanja i opreme. Nije više samo usredotočeno na signalizaciju i karte, već više na poruke, metode njihova prijenosa, uživanje, isto kao i učenje. Prezentacija grada je usmjerena na ono što želimo da posjetitelj vidi i razumije, kakvo bi trebalo biti iskustvo posjetitelja i na koji način oni trebaju doći u dodir s lokalnim stanovništvom. Trenutno je Split vrlo ugodno, sigurno i zanimljivo mjesto – ali ne koristi svoj pravi potencijal. Slijedi nekoliko postojećih ponuda – koje sve spadaju u tradicionalni oblik.

Muzeji

- **Etnografski muzej** – osnovan 1910. godine, smješten u povijesnoj jezgri, muzej predstavlja čitavu Dalmaciju – najtipičnije nošnje regije, različite obrte poput lončarstva, pletiva, rukotvorina, srebrnog nakita i vrsta oružja. Muzej predstavlja osnovne oblike ekonomskog života.
- **Muzej grada Splita** – osnovan 1946. godine, smješten u sjeveroistočnom dijelu Dioklecijanove palače, unutar kompleksa srednjevjekovnih građevina. Stalni muzejski postav odnosi se na dio gradske povijesti, na razdoblje kada je Split bio autonomna komuna (XII – XIV st.). Unutar razdoblja vladavine Venecije (XV – XVI st.) središnje mjesto dano je Marulićevom književnom krugu. U arsenalu su izložena oružja od XV do XVIII st. koja su se koristila u obrani Splita.
- **Arheološki muzej**, najstarija muzejska ustanova u Hrvatskoj, osnovan je 1820. g. Sadašnja zgrada iz 1914. g. udaljena je manje od 1 km sjeverno od povijesne jezgre. Manji dio od oko 150 000 arheoloških predmeta (iz prapovijesti, iz doba grčke kolonizacije Jadrana, rimskog, starokršćanskog perioda te ranog srednjeg vijeka i doba hrvatskih narodnih vladara) izložen je u glavnoj zgradi, dok je u vrtu natkriti lapidarij s bogatim izborom antičkih i srednjovjekovnih natpisa, sarkofaga i skulptura u kamenu.
- **Muzej hrvatskih arheoloških spomenika** – osnovan u Kninu 1893. godine. Premješten je u Split nakon 2. svjetskog rata i od 1976. nalazi se u sadašnjoj zgradi. Muzej je smješten manje od 2 km prema zapadu od povijesne jezgre. Muzej ima bogatu

zbirku ranosrednjevjekovnih kamenih spomenika i zbirke oružja, oruđa, nakita, novca i predmeta svakodnevne uporabe. Posebno su značajni epigrafski spomenici od IX do XII st.

Informacije posjeteljima – Mali informacijski centar za posjetitelje smješten je na sjevernom dijelu Peristila Dioklecijanove palače. Informacije u centru se uglavnom odnose na smještaj, razgledavanje, kulturne aktivnosti itd. Nedostaje informacija o povijesti grada i graditeljskoj baštini.

Signalizacija – U Splitu je nedavno postavljen nov i dobar sistem signalizacije. Pruža informacije o građevinama i lokalitetima. Ne postoji dostupna karta koja uključuje informativne znakove i moguće rute posjetitelja koje bi ih pratile.

Bilo bi dobro sastaviti upitnik o razini zadovoljstva ovom signalizacijom.

Ostale metode prezentacije

Maketa – Na istočnom dijelu Rive postoji brončana maketa povijesne jezgre. Makete su izvrstan način prezentacije, ali ovoj nedostaje interpretacija i postavljena je više kao javno umjetničko djelo.

Karte – Karta grada i nekoliko označenih karata razgledavanja grada su dostupne u svakom hotelu i u informacijskom centru. Karte nude jednu rutu razgledavanja Dioklecijanove palače i ne daju povijesne niti druge informacije o lokalitetima osim njihovih naziva.

Na javnim prostorima postoji nekoliko velikih karata.

<u>Preporuke</u>

1. Izraditi prezentacijsko – interpretacijski plan za grad, moguće kao dio plana za Podrume.
2. Napraviti informacijsku kartu o povijesti Splita i smještaju informativne signalizacije. Karta ili karte bi trebale uključivati arheologiju, spomenike i povijesne građevine.
3. Dok god ne postoji centralni informacijski centar, staviti informativna povijesna objašnjenja u postojeći ured informacija na sjevernom dijelu Peristila.
4. Postaviti male informacijske «kioske» na nekoliko strateških točaka – uključujući i lokacije izvan povijesne jezgre, poput luke i autobusne stanice s koje polaze autobusi za zračnu luku.
5. Provesti studije o zadovoljstvu.

Slika 52: Maketa na istočnoj strani Rive

Slika 53: Informacijska ploča

Slika 54: Informacijska ploča

8.0. Zaštita i provedbene mjere

8.1. Upravljanje i administracija

Administracija

Pretpostavka je da su gradska tijela ispravno strukturirana za pružanje usluga zbog kojih su stvorena, stoga se gradom, po definiciji, upravlja. Unatoč tomu, sve može biti uzaludno, prilike mogu biti propuštene ukoliko tijelo koje donosi odluke i primjenjuje ih, ne funkcionira ispravno. Što se tiče konzervacije, najvažnije je imati primjerenu konzervatorsku jedinicu i obvezu svih ostalih gradskih jedinica (odjela) da se koordiniraju s konzervatorskom. Čak i ukoliko svaka jedinica ponaosob savršeno funkcionira u svom polju i aspektima – ali nije koordinirana s konzervatorskom (ili s drugim jedinicama), zaštita kulturne baštine može biti ugrožena.

Moraju se izbjegavati situacije u kojima se bez rasprave s konzervatorskom jedinicom dozvoli neka aktivnost u gradu koja bi mogla utjecati na kulturnu baštinu.

Svaka gradska jedinica bi trebala uzeti u obzir konzervaciju i imati projekte vezane uz nju kao dio stalnih planova rada i budžeta.

Čak i da sve ovo funkcionira savršeno, preporučuje se stvaranje posebne jedinice upravljanja za povijesnu jezgru. Njezin fokus isključivo na povijesnu jezgru, njezinu konzervaciju, zaštitu, razvoj i upravljanje, biti će mnogo učinkovitiji nego da to čine gradske jednice, koje snose odgovornost za čitav grad.

8.2. Zakoni i propisi

Dokumentu je dodan detaljan popis zakona o zaštiti kulturne baštine, kao i detalji Zakona o zašiti spomenika.

8.3. Provedbene mjere

Inspekcija konzervatorskih radova službeno spada pod odgovornost isključivo Konzervatorskog odjela, a ne Grada. Ovo je neobična situacija, koju je potrebno ponovno razmotriti (vjerojatno kroz zakone).

Autoritet Države, kao viši autoritet, bi trebao stupiti na snagu kada lokalni autoritet zataji, ali ne na prvoj razini.

S obzirom da se planovi upravljanja rade tako da funkcioniraju u postojećim pravnim sistemima (iako mogu predložiti poboljšanja) – osnovna preporuka u postojećoj situaciji je stvoriti formalnu i rutinsku praksu sastajanja i diskusija između državnih i gradskih stručnih uprava.

Državna uprava bi trebala imati najbolje stručno osoblje na polju arhitekture, konzervacije, urbanizma, povijesti, kulturnog menadžmenta itd.

Ni Grad niti Konzervatorski odjel nemaju dovoljno zaposlenih posvećenih nadzoru konzervatorskih radova i mjerama primjene zakona zaštite. Potrebno je takvo osoblje, kao i budžet za njega, obuka i planovi rada.

8.4. Financije

Konzervatorski projekti i aktivnosti financiraju se od strane grada (redovni budžet), države, donacija i nešto privatno. Projekti su zajednički, gradsko – državni, a ponekad je uključena i treća strana (donator ili privatno).

Posebna medota oporezivanja, koja ima visok potencijal da postane glavni izvor financiranja je «spomenička renta». Plaća ju svaka tvrtka u gradu, s obzirom na veličinu, smještaj prostora koji koristi i druge kriterije. (Crkva je iznimka ovom pravilu iako prodaje ulaznice i obično ne sponzorira konzervatorske aktivnosti, čak i kada se rade na njezinom vlasništvu.) Prikuplja ju grad, a određeni postotak ide državi.

Cilj ovakvog načina prikupljanja sredstava je financiranje konzervatorskih aktivnosti – i logično je da ih se dodijeli gradskoj konzervatorskoj jedinici (Službi za staru gradsku jezgru) da ih koristi u određenim okolnostima i prema određenim kriterijima.

Za sada ne postoje određeni kriteriji za uporabu ovih sredstava – koja bi se, s obzirom da se prikupljaju od javnosti, trebala koristiti za konzervatorske aktivnosti koje su u koristi javnosti. U teoriji može se reći da je svaka konzervatorska akivnost javna dobrobit. U stvarnosti postoje aktivnosti koje se ne mogu financirati donacijama, niti se mogu smatrati projektima. To su uglavnom rutinske aktivnosti, poput održavanja, inspekcije i monitoringa. Idealno, te aktivnosti bi se trebale financirati od spomeničke rente.

Drugi potencijalni izvor sredstava su vlasnici nekretnina, trvrtke ili ne, koji se po zakonu moraju skrbiti o krovovima i fasadama svojih građevina. Ovaj zakon se ne primjenjuje, kao ni pravna opcija po kojoj vlast može izvršiti održavanje za vlasnika i nakadno mu naplatiti.

Donacije od privatnih donatora i fundacija uvijek su dobra opcija za financiranje posebnih projekata, ali za njih je potreban poseban trud, vrijeme i budžet (povijesna jezgra je dobila velikodušna sredstva od fondacije World Monuments Fund).

Još jedna opcija, koju je u prošlosti Grad razmatrao, su krediti Svjetske banke. Poput svakog kredita, treba ga otplatiti, iako po vrlo povoljnim uvjetima.

Preporuke

1. Postaviti kriterije za korištenje sredstava od spomeničke rente. Osigurati da se dio sredstava vraća javnosti kroz konzervatorske aktivnosti koje će ono znati cijeniti, poput rutinskog održavanja.
2. Pripremiti popis projekata koji se mogu financirati donacijama, pripremiti podatke za donatore i pristupiti potencijalnima.
3. Razmotriti potencijalne porezne poticaje koji će potaknuti privatni sektor na ulaganje u očuvanje svoje nekretnine.

8.5. Postojeći planovi

8.5.1. Generalni urbanistički plan Splita

Generalni urbanistički plan Splita (Službeni glasnik Grada Splita, 25. siječnja 2006.) je najsuvremeniji i najopsežniji fizički plan grada i povijesne jezgre. Kako se vidi na kartama, Plan nije dovoljno detaljan u pružanju informacija niti smjerova planiranja za povijesnu jezgru. On ipak pruža osnovne informacije o korištenju i namjeni prostora unutar povijesne jezgre.

Karta 16: Povijesna jezgra u Generalnom urbanističkom planu

Planirana namjena prostora u povijesnoj jezgri u GUP-u je označena kako slijedi:

D javna i društvena namjena

D5 školska

D7 kulturna

D8 vjerska

K3 komunalno servisna

M2 stambena i poslovna

Z1 javne zelene površine

Z3 uređeno zelenilo (odmorište)

Karta 17: Povijesna jezgra (A) i kontaktna zona (B) u Generalnom urbanističkom planu

8.5.2. Provedbeni urbanistički plan povijesne jezgre Grada Splita

Provedbeni urbanistički plan povijesne jezgre Grada Splita iz 1990., nadopunjen 1997. i 2007. (Službeni glasnik Grada Splita, 31. ožujka 2007.). Izvorni plan je umnogočemu zastario i nadopunjen je da bi se omogućila rehabilitacija, rekonstrukcija ili ispuna lokacija od posebnog značaja unutar povijesne jezgre Splita u razdoblju dok se ne pripremi novi Urbanistički plan uređenja.

8.6. Kontaktna zona

Kontaktna zona je područje koje okružuje definirano područje jezgre, s ciljem zaštite kulturnih vrijednosti jezgre kroz ograničenja aktivnosti u kontaktnoj zoni.

Presudni element u zaštiti vrijednosti bilo kojeg lokaliteta baštine je ispravno definiranje granica i ograničenja u kontaktnim zonama. Kontaktna zona nije dio upisanog područja, ali je po definiciji jedno od sredstava zaštite.

Ciljevi kontaktne zone kao takve su prevencija aktivnosti unutar zone, a koje bi mogle kompromitirati vrijednosti zaštićenog lokaliteta, ili ih na bilo koji način ugroziti, kao i odvajanje lokaliteta od drugih područja čije bi aktivnosti potencijalno mogle biti u sukobu s kulturnim vrijednostima područja jezgre. Također se može preporučiti aktivnosti unutar kontaktne zone koje mogu naglasiti te vrijednosti.

U prošlosti su se uglavnom štetnim aktivnostima smatrale one koje uzrokuju fizičku štetu. Posljednjih godina, s rastom graditeljskih pritisaka na gradske povijesne jezgre i posebno izgradnjom visokih građevina – sve više pozornosti se pridaje vizualnim aspektima. Nedavno je stručni sastanak, kojeg je sazvao Centar za svjetsku baštinu, rezultirao novim dokumentom koji se odnosi na ove teme. Jedan od prijedloga tog dokumenta je ideja o definiranju kontaktne zone za vizualne aspekte, koja bi imala granice različite od zone koja se tiče ostalih pitanja. Drugi je prijedlog definiranje «zone utjecaja» uz kontaktnu zonu.

Ne postoje pravila za određivanje granica kontaktnih zona, i svakoj se treba zasebno pristupati. Metodološki, zona bi trebala pružiti odgovore prijetnjama i njihovim uzrocima. Dodatno, kontaktnom zonom je potrebno upravljati, potrebni su propisi koji će ju učiniti učinkovitom i ostvarivom. U slučaju Splita, granice kontaktne zone odgovaraju onima područja B u Generalnom urbanističkom planu grada (karta br. 17).

Uobičajene prijetnje koje kontaktna zona treba riješiti su pritisci razvoja, visokih građevina, prometa, vibracija (uglavnom zbog teškog prometa), zagađenja zraka od industrije i ostalih zagađivača, te namjene prostora. Neki od ovih problema ne mogu biti umanjeni kontaktnom zonom, jer je ono što ih uzrokuje predaleko da bi bilo uključeno u kontaktnu zonu razumne veličine (primjerice zagađenje od industrije). U drugim slučajevima je udaljenost granica kontaktne zone od granica područja jezgre najznačajniji zašitni element.

S obzirom da izgleda da se industrijska djelatnost u Splitskoj okolici promijenila i umanjila (uglavnom proizvodnja cementa), zagađenje zraka ne izgleda kao opasnost, pa stoga industrija nije glavni faktor u regulacijama kontaktne zone.

S druge strane, promet i parkiranje predstavljaju problem. Promet kao zagađivač i kao izvor buke može postati stvarna smetnja i rizik u i oko povijesnog centra. Ukoliko područja parkiranja nisu ispravno locirana i oblikovana, mogu dramatično promijeniti gradsko tkivo.

S druge strane, promet pridonosi živosti grada, komforu življenja i turizmu. Zasigurno zahtijeva ispravna rješenja, koja će uzeti u obzir sva pitanja – s kulturnom baštinom kao primarnim značajem.

Visoke i neprimjerene građevine zasigurno su problem. Dok se nalazimo u povijesnoj jezgri, izgleda da problemi s ovakvim građevinama uopće ne postoje, stoga ne postoji ni potreba za posebnim propisima, ali sve se mijenja kada se mjesto promatranja miče iz jezgre (slike 55 – 59).

Kada se gradu prilazi s mora, čak i relativno skromna zgrada pošte upada u oko (sl. br. 56). Stambeni blokovi izgledaju poput zidova, potpuno mijenjajući vizuru grada i u osnovi, nekoliko relativno visokih građevina manje smetaju od drugih spomenutih građevina.

Ono što se vidi iz povijesne jezgre se također tiče kontaktne zone. Vizualni utjecaj zgrade na Marjanu je različit od onoga koji bi bio da se ta građevina nalazi na drugom mjestu oko grada.

Treba razmotriti još jednu činjenicu: povijesna jezgra je okružena povijesnim četvrtima s visokim kulturnim vrijednostima po kojima zavrjeđuju da ih se uvrsti u zaštićenu zonu svjetske baštine. Analiza tih područja i njihovih vrijednosti je izvan obuhvata Plana upravljanja područja koje je upisanu na Listu, ali se preporučuje.

Druga pitanja ne izgledaju kao problemi, sve dok postojeći propisi vrijede i dok se primjenjuju.

Preporuke

1. Službeno odrediti granice područja B kao granice Kontaktne zone lokaliteta svjetske baštine. Kartu s ovim granicama poslati Centru za svjetsku baštinu (UNESCO), eventualno zajedno s Planom upravljanja.
2. Pripremiti razvojne planove i planove korištenja i namjene za kontaktnu zonu.
3. Spriječiti izgradnju građevina koje bi stvorile duge, masivne, ravne obrise. Nove građevine bi trebale imati fragmentirani krov.
4. Započeti pripremu plana prometa i parkiranja koji će prvenstveno uzeti u obzir kulturne vrijednosti baštine. Posebnu pažnju treba usmjeriti na turističke autobuse, promet teških vozila, vicinalne linije, automobile koji ne zagađuju okoliš.

5. U što skorijem roku napraviti nekoliko parkirališta na lokacijama koje su predložene Generalnim urbanističkim planom. Izbjegavati masivne zgrade parkirališta i razmotriti njihovu izgradnju pod zemljom, što će manje utjecati na graditeljsko tkivo.
6. Ograničiti visinu građevina koje se vide iz centra grada, ili s mora. Treba dati prednost područjima iza brda.
7. Zakonima i propisima zaštititi povijesne građevine i četvrti u kontaktnoj zoni uz granice povijesne jezgre (poput Varoša). Te četvrti i građevine su dio baštine i njezin nastavak, bez obzira što nisu upisani na Listu. Njihova zaštita štiti područje jezgre.
8. Redovito pratiti stanje zagađenosti zraka i razmotriti bilo koju industriju koja bi mogla biti zagađivač zraka.
9. S obzirom da su okolne planine važan dio vizualnog smještaja grada – vrlo pažljivo donositi odluke o novim kamenolomima i građevinama koji gledaju prema Splitu. Planine su izvan kontaktne zone, ali imaju značajan vizualni utjecaj na grad.
10. Analizirati kulturne vrijednosti povijesnih četvrti unutar kontaktne zone, radi eventualnog proširenja područja svjetske baštine ili zbog posebnih konzervatorskih propisa.

Slika 55: Obris povijesne jezgre

Slika 56: Obris povijesne jezgre s dugačkom i masivnom građevinom u pozadini

Slika 57: Južni dio povijesne jezgre i istočni dio kontaktne zone, pogled iz Varoša

Slika 58: Dominantna reklama na novoj građevini na zapadnom rubu povijesne jezgre

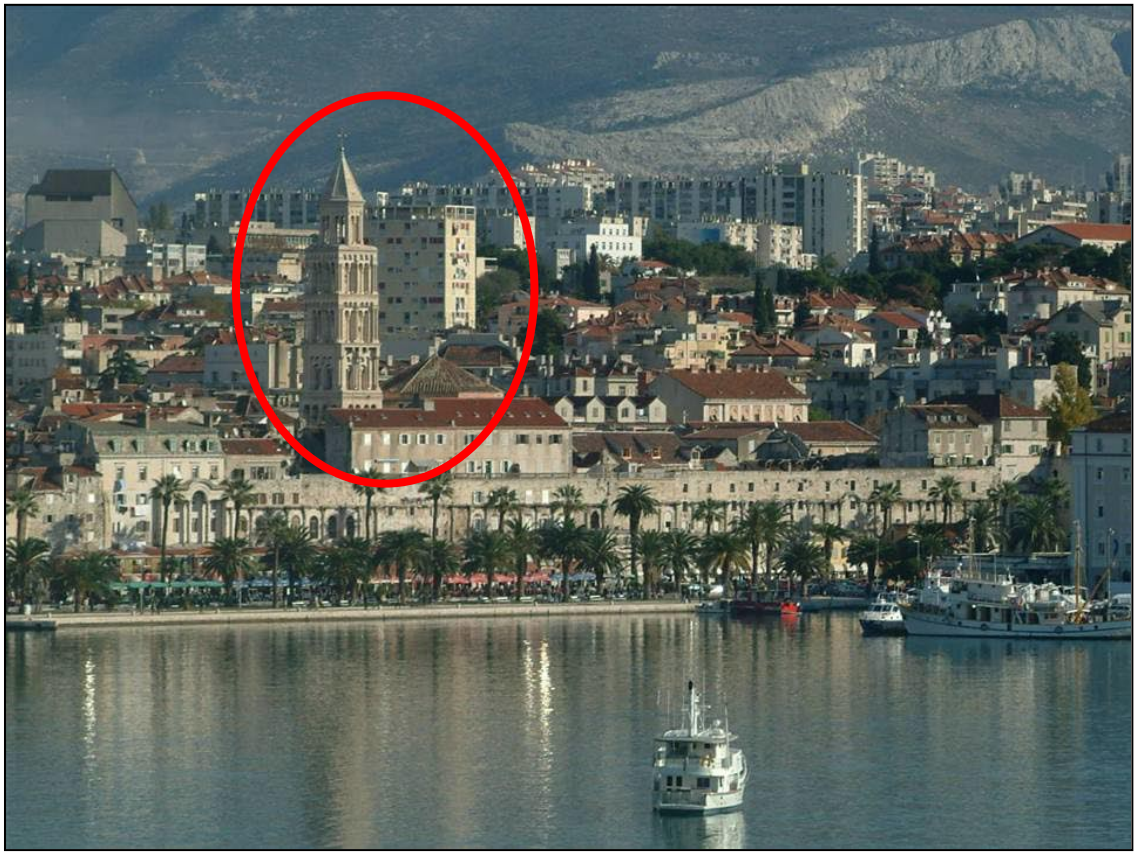

Slika 59: Visoka građevina u zoni B iza zvonika katedrale u povijesnoj jezgri (zona A)

9.0. Društvo

9.1. Društvena pitanja

S obzirom da je povijesna jezgra dio živućeg grada, ona je prebivalište velikog lokalnog stanovništva i mjesto koje mnogi koriste i posjećuju. Iz sociološke studije napravljene 2003. godine i iz drugih izvora očito je da neki od lokalnih stanovnika imaju razinu primanja nižu od prosjeka, ali većina stanovništva ima prihode slične onima koji žive izvan povijesne jezgre. Iz studije iz 2003. godine očito je da su neki fizički uvjeti osnovni uzroci nezadovoljstva smještaja i života u povijesnoj jezgri (dijagrami 9 i 10 na slijedećoj stranici).

Zadovoljstvo lokalnih stanovnika svojim okruženjem vrlo je značajno za postizanje ciljeva ovoga plana i za održavanje očuvanja *genius loci* povijesne jezgre. Unatoč ovome, trendovi koji su identificirani tijekom pripreme ovog plana upućuju na to da se odvija proces gentrifikacije povijesne jezgre.

Gentrifikacija je promjena povezana s naseljavanjem bogatijih pojedinaca u područje naseljeno nižim slojevima. Rezultat je povećanje vrijednosti nekretnina i odgovarajuće rente, više stanarine i cijene kuća te viši porezi na nekretnine.

Proces ima ljudsku cijenu, vezanu posebno uz stanovnike s nižim prihodima. Povećanje stanarine i vrijednosti nekretnina često kao posljedicu ima iseljavanje zajednica čiji članovi ne mogu više priuštiti život u tom području. Dodatno, povećanje poreza na nekretnine (zbog porasta vrijednosti nekretnina) ponekad može biti poticaj vlasnicima na prodaju svojih domova i selidbu u manje skupe četvrti.

Još jedan proces koji može utjecati na lokalne stanovnike i živost u povijesnoj jezgri je intenzivna prodaja stanova i kuća strancima. Nekretnine koje su u vlasništvu stranaca se koriste samo u kratkom razdoblju tijekom godine, dok su ostatkom godine prazne i djeluju napušteno.

Gentrifikacija i napuštene nekretnine često rezultiraju promjenom karaktera i kulturnog ozračja četvrti, a stoga i promjene *genius loci*.

Dijagram 9: **Nezadovoljstvo stanovanjem** Leburic A et al (2003)

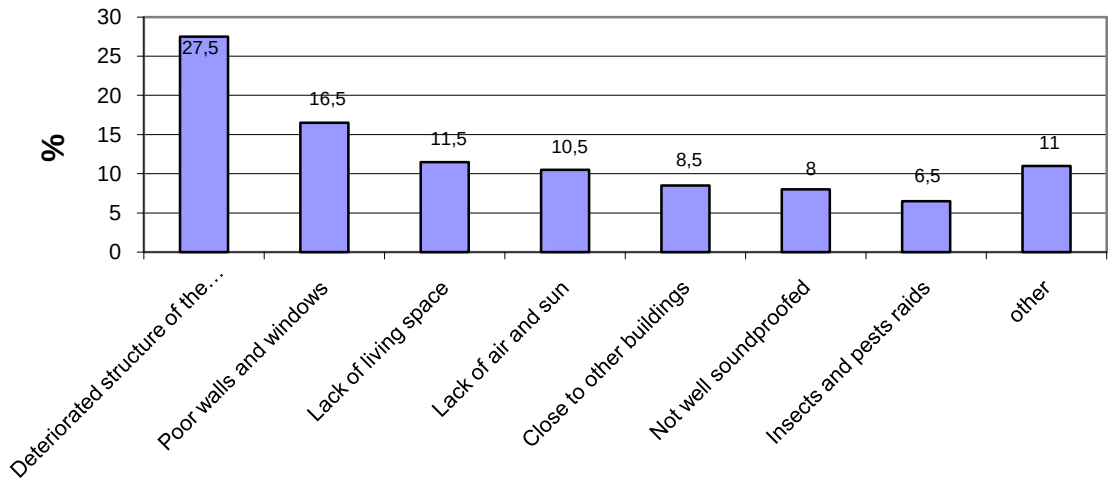

Dijagram 10: **Osnovni problemi u povijesnoj jezgri** Leburic A et al (2003)

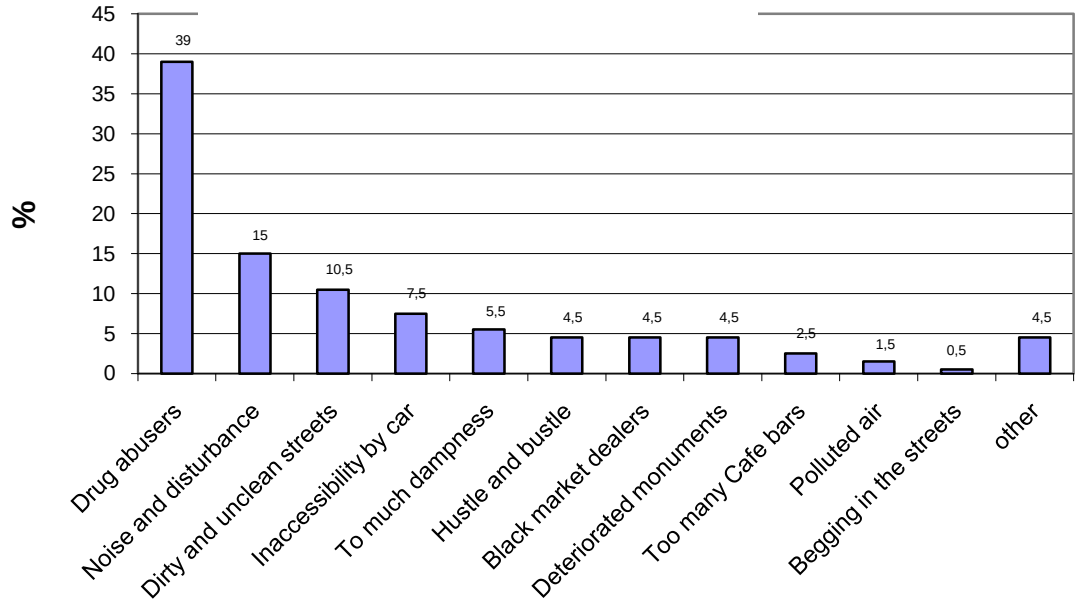

Preporuke

1. Stvoriti politiku dostupnog stanovanja koja bi bila privlačna i za značajnu studentsku populaciju Splita.
2. Radi kontrole gentrifikacije (kada bogatiji društveni sloj istiskuje postojeći) i tipova stanovanja, nekretnine koje se nude na prodaju mogao bi otkupiti Grad ili uspostaviti neko slično ustrojstvo, za što bi trebalo usvojiti strategiju.
3. Razmotriti propise o kontroliranim stanarinama.
4. Kontrolirati broj nekretnina koje se prodaju strancima.

5. Pripremiti programe sudjelovanja javnosti i osigurati prostore za javne sastanke.

9.2. Osvješćivanje javnosti, edukacija i obuka

U dokumentu je nekoliko puta spomenuto da je uključivanje javnosti neophodno za uspjeh Plana upravljanja. Često se pretpostavlja da lokalna zajednica zna povijest i detalje mjesta u kojem živi. Iznenađujuće ili ne, turisti često znaju više od lokalnog stanovništva. Radi zaštite baštine, isto kao i zbog turizma, bilo bi iznimno značajno podići razinu znanja i razumijevanja lokalne zajednice o vlastitom gradu i njegovoj povijesti. Stvaranje lokalnog ponosa na baštinu jednako je važno kao i ponos na nogomenti klub. Osvješćivanje javnosti i edukacijske aktivnosti mogu uključivati ture za lokalnu zajednicu, predavanja, redovne školske programe, publikacije, izložbe i ostalo.

Ovo je još jedno polje specijalizacije u kojem se zajednica i stručnjaci u obrazovanju trebaju udružiti sa stručnjacima u konzervaciji, arheologiji i ostalima, u pripremi programa za sudjelovanje javnosti. Ciljevi ovih programa bi trebali biti podizanje svijesti zajednice o značaju njihovog mjesta, povećanje njihove osjetljivosti prema kulturnoj baštini, podizanje razine znanja i stvaranje lokalnog ponosa i identifikacije s mjestom.

Preporuke

1. Pripremiti program za uključivanje javnosti.
2. Pripremiti niz javnih skupova i raspraviti i objasniti Plan upravljanja i pitanja koje on postavlja. Ako javnost pokaže interes, razmotriti redovne javne skupove, na kojima se mogu održavati i predavanja, prezentacije i rasprave.

10.0. Procjena

10.1. Rizici i opasnosti

Kulturna baština, kao i svaki drugi graditeljski ili prirodni element, je izložena opasnostima i rizicima iz okoliša, od kojih su neki prirodni, a drugi potječu od čovjeka. Trebalo bi svakako smanjiti rizik na njegovu izvoru i dati adekvatno upozorenje o prijetećim nepogodama zasnovano na praćenju stanja i uočavanju promjena. Istodobno, potrebno je pripremiti plan pripravnosti za nepogode, koji će uključivati zaštitu imovine, života i kulturne i graditeljske baštine.

Slijede osnovna pitanja koja je potrebno razmotriti:

Potresi

Split je smješten u području izloženom potresima, najviše ubrzanje tla (m/s2) s 10% prekoračenja u 50 godina iznosi oko 3m/s2 (www.usgs.gov).

Posljednjih godina je zabilježeno mnogo manjih potresa.

Potresi mogu uzrokovati izravnu ili neizravnu štetu kulturnoj baštini. Osnovni rizici za povijesnu jezgru Splita mogu biti:

- Izravna šteta na građevinama.
- Izravna šteta na vodovima koja povećava rizik od sekundarne štete od vatre ili vode.
- Šteta na prometnoj infrastrukturi. Ceste, podvožnjaci, zračne luke i željeznice, onemogućuje učinkovito kretanje građana i vozila i osoblja hitnih službi.
- Uništenje gradskog sistema infrastrukture, smanjenje mogućnosti hitnih intervencija.
- Moguća sekundarna šteta od tsunamija kao posljedice potresa.

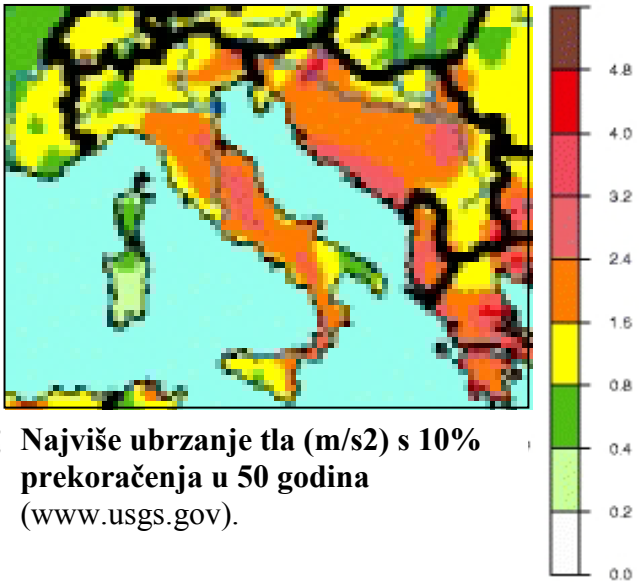

Najviše ubrzanje tla (m/s2) s 10% prekoračenja u 50 godina (www.usgs.gov).

Požar

Kao i u slučaju ostalih opasnosti, požar može uzrokovati ozbiljnu štetu izravno i neizravno na vlasništvo i na kulturnu baštinu. Štetu može učiniti:

- Izravno uništenje ili oštećenje građevina.
- Izravna šteta na objektima uzrokovana vrućinom koja utječe uglavnom na organske materijale (ali može ugroziti i anorganske materijale).
- Sekundarna šteta od vode, pjene ili praha kao posljedica gašenja požara.
- Šteta na vodovima koja povećava opasnost od sekundarne štete od vatre, vode, plina itd.

Za razliku od potresa, vatru se može spriječiti i kontrolirati. Strategija zaštite od požara može značajno smanjiti potencijalnu štetu na kulturnoj baštini.

Povećanje razine vode

Zbog globalnog zatopljenja, razina mora i oceana se povećava. Split kao grad s niskom obalom i značajnim dijelovima na ili ispod razine mora (Podrumi Dioklecijanove palače) izložen je dizanju morke razine, pojavi koja bi u budućnosti mogla stvarati probleme. Plavljenje, odvodnja, problemi s kanalizacijom i kao rezultat toga opasnost za građevine, sve može biti uzrokovano ovom pojavom. Iako je problem na svjetskoj razini, preporučuje se da budući rad na odvodnji i kanalizaciji, naročito u Podrumima Dioklecijanove palače, uzme ovo u obzir.

Za razliku od ostalih opasnosti, podizanje razine vode je predvidivo, ali vrlo je teško odgovoriti i reagirati na njega na lokalnoj ili nacionalnoj razini. Ipak, potrebno je sastaviti i primijeniti strategiju spremnosti na podizanje razine vode.

Opasnosti uzrokovane ljudskim djelovanjem

Vandalizam – Glavni problem su grafiti na zidovima. Grafiti stvaraju dojam zapuštenosti i treba ih spriječiti i ukloniti čim se pojave (studije pokazuju da neuklonjeni grafiti potiču stvaranje novih). U osnovi, njihova šteta na građevinama uglavnom je vizualna, ali šteta koja se napravi njihovim uklanjanjem ne smije se previdjeti. Uklanjanje grafita bi trebali raditi profesionalci po konzervatorskim smjernicama.

Neadekvatno održavanje – Niska razina održavanja skraćuje očekivanu duljinu trajanja graditeljske baštine. Ključan element za ispravnu konzervaciju graditeljske baštine je opredjeljenje za visoku razinu održavanja privatnih građevina. Prihvaćanje takve obveze i njezina primjena treba uključivati gradske vlasti i privatne vlasnike nekretnina u povijesnoj jezgri, te ostale interesente poput konzervatora, ljude koji iznajmljuju nekretnine itd.

Dobro pomoćno sredstvo su upute za ispravno održavanje, s obzirom da se ne može očekivati od svih poznavanje konzervacije.

Neadekvatna primjena propisa i inspekcija – Mehanizam provedbe treba podržavati pravni mehanizam. Provedba i inspekcija korištenja javnih prostora, parkiranja (naročito skutera i motorkotača), promjena na građevinama, pročeljima i krovovima, neadekvatno lociranje infrastrukture neki su od problema.

Nepravilne konzervatorske intervencije – One mogu biti velika prijetnja, ovisno o njihovom obuhvatu i reverzibilnosti. Za svaku intervenciju u povijesnoj jezgri potrebna je dozvola, ali potrebno je i pratiti stanje i kontrolirati da li se primjenjuje ono što je odobreno.

Zagađenje zraka – Industrijsko zagađenje zraka oko Splita bilo je prisutno. Građevine erodiraju zbog taloženja zagađenja iz zraka, poput čestica cementa. Druge vrste zagađenja se mogu otopiti u vodi i nagrizati građevine kiselim kišama ili drugim načinima. Stalno praćenje stanja kvalitete zraka i sastava oborina je značajno, ne samo zbog zdravlja ljudi, već i zbog graditeljske baštine.

Preporuke

1. Potrebno je sastaviti strategiju zaštite od potresa koja uključuje smanjenje opasnosti, kao i otpornost, otkrivanje, monitoring i plan reakcije. Strategija bi trebala uključivati fazu reakcije i fazu obnove, i treba uzeti u obzir značaj graditeljske baštine u situaciji u kojoj je ugrožen ljudski život. (Strategija treba uključivati i spremnost na tsunami).
2. Potrebno je sastaviti strategiju zaštite od požara koja uključuje smanjenje opasnosti, povećanje otpornosti i zaštitu, otkrivanje, monitoring i plan reakcije. Strategija bi trebala uključivati fazu reakcije i fazu obnove.
3. Potrebno je sastaviti srategiju za podizanje razine vode, koja uključuje smanjenje opasnosti, povećanje otpornosti i zaštitu, otkrivanje, monitoring i plan reakcije.
4. Sve faze planiranja zaštite od katastrofa, reakcija i obnove, bi trebale uključivati principe konzervacije i vrijednosti baštine.
5. Održavanje u povijesnoj jezgri treba biti na najvišoj razini. Potreban je akcijski plan koji će odrediti vlasništvo u povijesnoj jezgri. Za vrijeme i nakon toga, potrebno je ustanoviti odgovornosti vlasnika nekretnina i odrediti mehanizme održavanja. Održavanje može provoditi Grad ili vlasnik nekretnine, nakon odobrenja Konzervatorskog odjela i Grada, prema najvišim standardima i uz stručni konzervatorski nadzor.
6. Potrebno je poboljšati provođenje zakona i propisa u povijesnoj jezgri. To se može učiniti putem posebne inspekcijske jedinice koja bi bila zadužena za parkiranje i promet, ali i za građevinske zakone, te ostale propise poput regulacije razine buke, zlouporabe javnog prostora, smanjenje vandalizma itd. Ova jedinica bi trebala imati dovoljno inspektora koji bi pokrivali potrebe, uz prioritet zaštite kulturne i graditeljske baštine u povijesnoj jezgri Splita.
7. Čak i bez sastavljenih strategija, svaki rad na građenju i rehabilitaciji u povijesnoj jezgri, trebao bi uzeti u obzir opasnosti i pružiti potrebna sredstva i korake za rješavanje predviđenih problema. Svaki plan mora odobriti Konzervatorski odjel.
8. Gradske vlasti bi trebale pripremiti upute sa smjernicama za održavanje i popravke.

10.2. Sukobi

Potencijalni sukob između zahtjeva kulturne baštine i ostalih aktivnosti, može biti rezultat nekoliko glavnih čimbenika: prvi je svakodnevni život i potreba stanovnika povijesne jezgre i kontaktne zone za komforom i odgovarajućim uslugama. Drugi, sa sličnim utjecajima, je turizam i sve što ide uz njega, uključujući i rješenja za konzervaciju – prezentaciju uz kombinaciju s novim namjenama.

Može se smatrati da turizam i kulturna baština imaju prirođeni sukob. S druge strane, dobro isplanirani lokaliteti i ispravno vođen turizam, uistinu su prilika i mogu se shvaćati kao doprinos konzervaciji.

Turizam zahtijeva ispravnu uslugu, sigurnosne mjere, dostupnost, infrastrukturu, prodaju ulaznica, signalizaciju i mnogo ostalih komponenti koje, ukoliko nisu pravilno oblikovane, mogu ozbiljno ugroziti integritet mjesta.

Razlog za zabrinutost i uzrok sukoba može biti i traženje veće zarade kroz različite aktivnosti, uključujući i komercijalne, ukoliko se uistinu ne razmisli o kompatibilnosti s kulturnim vrijednostima.

Dok su turisti povremeni prolaznici, stalni stanovnici povijesne jezgre i ljudi koji u njoj rade, zasigurno zaslužuju sve normalne svakodnevne usluge i objekte – koji mogu biti u sukobu s održavanjem baštine. Životnost grada jedna je od njegovih kulturnih vrijednosti i potrebno je život u povijesnoj jezgri učiniti što udobnijim i privlačnijim - bez kompromitiranja kulturnih vrijednosti.

Sukobi se mogu umanjiti kroz sudjelovanje javnosti, dobro planiranje, upravljanje i edukaciju. Ne može ih se potpuno eliminirati, ali potrebno ih je predvidjeti i upravljati njima.

10.3. SWOT analiza

	UNUTARNJE	VANJSKE
	PREDNOSTI	PRILIKE
POZITIVNE	▪ Iznimna univerzalna vrijednost. ▪ Turistička atrakcija – Postojeći prihod od turizma. ▪ Ljepota mjesta i okoline. ▪ Kontinuitet života i upotrebe od rimskog doba. ▪ Potencijal identiteta. ▪ Grad je vlasnik velikog broja nekretnina. ▪ Obližnje prirodne i kulturne atrakcije, uključujući i lokalitete svjetske baštine.	▪ Stručnjaci zaposleni na lokalitetu. ▪ Porast kulturnog turizma.. ▪ Svjesnost Grada i javnosti o problemima i značaju lokaliteta. ▪ Raznolikost staništa, aktivnosti i kulturnih ostataka..

	SLABOSTI	PRIJETNJE
NEGATIVE	▪ Neusmjerena vizija. ▪ Loša infrastruktura. ▪ Loša primjena zakona. ▪ Relativno velik broj interesenata. ▪ Nedostatak uključivanja javnosti. ▪ Nedovoljna transparentnost vlasti. ▪ Nejasan proces donošenja odluka. ▪ Neprimjerena turistička informacija i organizacija. ▪ Neodređenost vlasništva i definiranja odgovornosti. ▪ Loša oprema za posebne potrebe (invalide, djecu itd.). ▪ Nedostatak raznolikosti otvorenih prostora za stanovnike. ▪ Nedostatak konzervatorskih studija. ▪ Premala Služba za staru gradsku jezgru. ▪ Sukobi između konzervatora i arheologa. ▪ Pitanja parkirališta.	▪ Zakrčenost turizmom. ▪ Neprimjerene namjene. ▪ Nedostatak mehanizma kontrole nad javnim/ privatnim vlasništvom. ▪ Sukobi između turističkih i rezidencijalnih aktivnosti. ▪ Zanemarivanje javnog vlasništva u povijesnoj jezgri. ▪ Demografsko propadanje. ▪ Propadanje okoliša. ▪ Propadanje stambene gradnje. ▪ «Muzealizacija». ▪ Nedostatak primjene planova od strane javne uprave. ▪ Privatno vlasnišvo nad važnom kulturnom baštinom. ▪ Promjene duha mjesta.

11.0. Akcijski plan

S obzirom da se niti jedan akcijski plan ne može provesti odjednom, slijedećem popisu je potrebno odrediti prioritete i budžet. U većini slučajeva može se simultano i odmah baviti pitanjima planiranja, ali njihova primjena će trebati biti organizirana u fazama. Prioritet trebaju imati pitanja izravno vezana uz konzervaciju i potrebe zajednice (na primjer parkiranje).

Projekti koje izvodi privatni sektor (na primjer nova gradnja u jugoistočnom sektoru) mogu imati javni natječaj, a relevantne vlasti pripremaju detaljne planove, jasne smjernice i propise.

11.1. Projekti

1. Pripremiti bazu podataka svih stambenih prostora, njihove kvalitete, stanja očuvanosti, vlasnika i korisnika.
2. Sastaviti kartu nekretnina u vlasništvu grada i države u povijesnoj jezgri, uz dodatak namjena, konzervatorskih studija i akcijskih planova. Obnoviti i iznajmiti ili pronaći javnu namjenu.
3. Primijeniti posebne planove za Podrume (vidi odgovarajući Plan upravljanja).
4. Pripremiti i početi primjenjivati opsežan plan parkiranja.
5. Pripremiti i primijeniti program potpune dostupnosti. U principu, sve javne građevine i prostori trebaju biti dostupni svima.
6. Postaviti moderan centar za posjetitelje, koji će pružati suvremene i povijesne informacije.
7. Pripremiti propise planiranja kontaktne zone i primijeniti ih.
8. Pripremiti kartu i popis s vlasništvima zemljišta i nekretnina. Redovno ih upotpunjavati.

11.2. Aktivnosti

(za Podrume vidi odgovarajuća poglavlja)

1. Pripremiti akcijski plan konzervacije za čitavu povijesnu jezgru, uključujući i prioritete i proračune troškova.
2. Pripremiti posebnu i opsežnu konzervatorsku studiju za sve ostatke Palače i fortifikacija (uključujući budžet i prioritete).
3. Predložiti indikatore monitoringa i pripremiti planove za monitoring i održavanje.

4. Pripremiti i distribuirati pisane smjernice usmjerene na korisnika, za ispravno održavanje i popravak.
5. Kao prioritet, pripremiti detaljan plan obnove i razvoja za jugoistočnu «ranu» (područje razrušeno radi arheoloških iskopavanja) iznad Podruma. Početi s idejnim planom.
6. Pripremiti kratkoročne i dugoročne planove za poboljšanje prezentacije srednjevjekovnih i kasnijih fortifikacija – uključujući i poboljšanje sjevernog kraja Marmontove ulice.
7. Pripremiti potpunu prometnu studiju uz dodatne karte – uključujući privatni i javni prijevoz, povezanost s državnom željeznicom, zračnom lukom, lokalnim stanovništvom, posjetiteljima.
8. Pripremiti plan za područje oko željezničke stanice (iako je izvan granica ovog Plana upravljanja), uz poboljšanje parkiranja i ostalih usluga.
9. Potaknuti projekt na lokaciji starih Lazareta, uključujući i zgradu Lučke kapetanije i kasnije građevine. Razmisliti o mješovitoj namjeni ureda – hotela – informacijskog centra – restorana.
10. Započeti planiranje prezentacije i interpretacije povijesne jezgre.
11. Pripremiti potpuni plan rasvjete u povijesnoj jezgri, s razlikom u rasvjeti spomenika, ulica i sigurnosnoj rasvjeti.
12. Pripremiti planove za poboljšanje zelene tržnice i ribarnice.
13. Revidirati i završiti izvedbu projekta Rive.
14. Pripremiti plan za bolje uključenje Prokurativa u povijesnu jezgru, uključujući i zabranu prometa na južnom dijelu i poboljšanje pješačke veze s Rivom i obalom.
15. Pripremiti pejzažne planove i planove za javne parkove. Poboljšati situaciju u sjevernom parku i povezati ga s dijelom uz sjeverni zid Palače.
16. Pripremiti karte cjelokupne infrastrukture u povijesnoj jezgri – mokre i suhe, uz generalne planove infrastrukture za 2020.
17. Pripremiti brošuru namijenjenu građanima i vlasnicima nekretnina o kulturnim vrijednostima, konzervatorskim propisima, mogućnostima konzervacije, specifikacijama itd.
18. Pripremiti program usmjeren na uključivanje javnosti.
19. Formirati konzervatorsku jedinicu veličine i kvalifikacija koje zahtijeva mjesto poput Splita.
20. Predložiti radni plan i moguća poboljšanja u strukturi gradske administracije, da bi se mogla posvetiti potrebama konzervacije.

21. Uključiti konzervaciju u godišnje radne planove svih gradskih jedinica (odjela). Poboljšati radne procedure jedinica koje se tiču njihove koordinacije s konzervatorskom jedinicom.
22. Razmisliti o stvaranju Jedinice upravljanja starim gradom, moguće kao zajedničke gradsko-državne jedinice.
23. Održati obuku gradskih inspektora. Konzervaciju učiniti glavnim pitanjem rutinske inspekcije.
24. Centru za svjetsku baštinu predati Plan upravljanja s osuvremenjenim kartama s granicama.
25. Razmisliti o proširenju upisa na Listu svjetske baštine, koji će uključiti povijesne četvrti poput Varoša. Pripremiti plan upravljanja Varošem.

DODATAK

I PREGLED PREPORUKA

Interesenti i vrijednosti

1. Pripremiti plan sudjelovanja javnosti i primijeniti ga tako da postane dio procedure donošenja odluka.
2. Organizirati sastanak interesenata da bi se razjasnila očekivanja, ograničenja i sukobi.
3. Potražiti rješenja koja će minimalizirati sukobe i premostiti ih.
4. Odrediti podjelu odgovornosti između grada i države, uključujući upravljanje i financije.
5. Pojasniti pravne aspekte vlasništva i odgovornosti između vlasnika i korisnika.
6. Stvoriti koordinirajuće tijelo za stručne aktivnosti, uglavnom za koordinaciju između konzervatora i ostalih interesenata.
7. Razviti relevantnu edukaciju i programe usmjerene javnosti.

Namjene prostora

1. Pripremiti dokument s politikom željenih i neželjenih promjena u namjeni prostora i komercijalnim namjenama.
2. Trendovi – potrebna je stvarna studija i monitoring da bi se saznalo koji su trendovi promjene namjene prostora i ljudskih djelatnosti, koji bi mogli utjecati na urbano i graditeljsko tkivo.
3. Zaštititi i poticati tradicionalne djelatnosti i namjene, poput nekih prodavaonica i tržnica, uključujući i njihov povijesni smještaj (ribarnica i zelena tržnica, knjižare, trgovine mješovitom robom, ljekarne itd.)
4. Potrebno je posvetiti pažnju ispravnoj i kompatibilnoj namjeni građevina.
5. Donijeti propise koji smanjuju utjecaj sezonskog turizma na svakodnevni život (korištenje javnih prostora, dnevna razdoblja tišine i razina buke, odvoz otpada u vrijeme sezone itd.)
6. Osigurati da se javne službe ne isele iz jezgre.
7. Omogućiti obnovu infrastrukture.
8. Omogućiti adekvatna parkirališna mjesta, kako je određeno Generalnim urbanističkim planom (stanovnici povijesnih jezgri diljem svijeta su svjesni cijene života na takvom mjestu – ipak je odgovornost na vlasti da omogući najbolje moguće usluge, bez kompromitiranja kulturnih vrijednosti).

9. Što je više moguće pomoći građanima stvaranjem jasne politike i lako shvatljivih administrativnih procedura, pripremom baze podataka o arhitektonskim detaljima i konzervatorskim odredbama.
10. Razmotriti mogućnosti poreznih poticaja za stanovnike povijesne jezgre.
11. Poboljšati usluge i opremu koje se odnose na ribarnicu i zelenu tržnicu. Obnoviti zelenu tržnicu.
12. Pronaći rješenja u planiranju sprječavanja zauzimanja velikih uličnih pročelja od strane banaka (često se smatraju «ubojicama života na ulici»)
13. Spriječiti mijenjanje tradicionalnih izloga trgovina.
14. Ukloniti komercijalne i zatvorene djelatnosti iz osjetljivih povijesnih prostora i prostora koji bi trebali biti otvoreni za javnost (kule Palače i sl.)
15. Završiti projekt Rive, uključujući uklanjanje parkirališta s obaju strana.
16. Predložiti projekte za revitalizaciju Prokurativa (uključujući i bolju povezanost s Rivom i morem).
17. Razmotriti područje željezničke stanice kao najveće mogućnosti smještaja parkirališta i ostalih djelatnosti koje ne mogu biti smještene unutar povijesne jezgre.
18. Ventilacijski otvori kuhinja moraju se napraviti iznad razine krovova kako bi se spriječili problemi s mirisima. Ovo je potrebno napraviti na način koji neće ugroziti graditeljsku baštinu i pročelja, uz senzibilno oblikovanje.
19. Propisi i njihova primjena mogu spriječiti sukobe vezane uz probleme akustike.
20. Da bi se spriječili sukobi između pješaka i opskrbnih vozila, preporučuje se regulacija prometa motoriziranim vozilima u povijesnoj jezgri. Regulaciju je potrebno temeljiti na analizi komercijalnih potreba, na širini ulica i količini korisnika. Analiza će odrediti gdje i kada će se moći proći motoriziranim vozilima.

Graditeljski inventar

1. Informacije o vlasništvu zemljišta i nekretnina iznimno su značajne za ispravno upravljanje. Grad treba pripremiti karte i popise vlasništva.
2. Pripremiti popise nekretnina po vrijednosti/konzervaciji.
3. Ne smiju se dozvoliti promjene na građevinama u povijesnoj jezgri ukoliko nisu temeljene na detaljnoj dokumentaciji (konzervatorskoj studiji) koja će uključivati identifikaciju vrijednosti i značaja.
4. Ustanoviti smjernice za dokumentiranje građevina u povijesnoj jezgri.

5. Država i Grad bi trebali pružiti primjere konzervacijske prakse u nekretninama koje su njihovo vlasništvo (u stvarnosti to nije uvijek slučaj).
6. Građevini koja je izvorno bila ožbukana ne smije se skidati sloj žbuke. Gdje god je to moguće žbuku treba vratiti.
7. Dokaz ranijih prozora i ostalih promjena na zidovima može se ostaviti neožbukanim samo ako to bitno doprinosi informaciji o povijesti i priči o gradu.
8. Nova žbuka će biti izrađena u materijalima na bazi vapna, nanesena na tradicionalan način.
9. Bojanje pročelja će se dozvoliti samo prema povijesnim tragovima.
10. Prozorski okviri na središnjim i vidljivim područjima će biti napravljeni od drva (ako postoji original neće ga se mijenjati osim ako je toliko propao da se ne može popraviti). Okviri od ostalih materijala (npr. aluminija) će koristiti profile koji podsjećaju na starije.
11. Stari i novi prozori će zadržati podjelu stakla. U povijesnim građevinama neće se dozvoliti velike staklene površine.
12. Drveni prozorski kapci će pratiti jedan od dva postojeća modela, ovisno o razdoblju gradnje.
13. Pripremiti i objaviti konzervatorske smjernice za povijesne detalje (arhitektonske detalje, detalje krovova i pročelja – prozore i kapke, vrata, izloge itd.)
14. Potrebno je napraviti studiju statike građevina – uključujući i praćenje stanja poduprtih građevina.

Stanje očuvanosti

1. Pripremiti snimak i izvješće o stanju očuvanosti za sve ostatke Palače i fortifikacija.
2. Pripremiti konzervatorsku studiju za gore navedeno.
3. Pripremiti plan prezentacije/ interpretacije. Odrediti smjernice prezentacije/ interpretacije za poznate ali neprezentirane arheološke ostatke (poput dijelova istočnih termi, kula Palače itd.)
4. Poboljšati izgled rekonstrukcija u jugoistočnom dijelu Palače («rana») i pronaći namjenu za to mjesto.
5. Poboljšati stanje iskopanog područja na otvorenom. Gdje god je to prikladno, može se prekriti betonskom pločom ispod koje će se moći vršiti iskopavanja (vidi preporuke u Planu upravljanja Podrumima)

6. Pripremiti i primijeniti propise za korištenje i izlaganje ostataka u privatnom posjedu.
7. Pokrenuti obuku turističkih vodiča u svrhu poboljšanja znanja i interesa za manje poznata i posjećena mjesta na lokalitetu.
8. Pripremiti poseban plan za prezentaciju baroknih fortifikacija. Uključiti dugoročan plan za uklanjanje kasnijih građevina koje ih zaklanjaju.
9. Pripremiti plan za «šetnicu na zidinama», za svaki dostupan dio.
10. Pripremiti plan javne dostupnosti povijesnim ostacima.
11. Uključiti sve antičke ostatke u sistem signalizacije.
12. Ukloniti sve komercijalne djelatnosti iz unutrašnjosti istočnih i zapadnih vrata.
13. Preoblikovati popločanje sjevernih vrata da bi se omogućila ispravna prezentacija antičke razine poda.

Arheologija

1. Stručno i pravno odrediti opseg arheologije. Odrediti razliku između striktno «znanstvenih iskopavanja» i zaštitnih iskopavanja.
2. Identificirati arheološke ostatke nad zemljom.
3. Pripremiti konzervatorsku studiju i plan prezentacije za ostatke.
4. Usmjeriti napore na izuzimanje arheoloških ostataka iz privatnog vlasništva. Primijeniti konzervatorske propise kada je takvo vlasništvo privatno.
5. Prezentirati arheološke ostatke i učiniti ih dostupnim javnosti.
6. Stvoriti mehanizam donošenja odluka, zajednički za državu i grad, za donošenje odluka vezanih uz arheološke zahvate. Izbjegavati jednostrane odluke.
7. Prihvatiti etički koncept da ne treba provoditi destruktivna iskopavanja kada to ne zahtijeva razvoj i kada to nije bitno značajno za znanstvenu spoznaju.
8. Potrebno je preporučiti pravilno ponovno zatrpavanje kod zaštitnih iskopavanja i ostataka koji ne privlače pažnju javnosti ili je njihova zaštita previše složena ako ih se ostavi izloženima.
9. Pripremiti istraživački program za aktivna arheološka istraživanja koja bi bila značajna za bolje razumijevanje područja Palače. U razmatranje arheoloških radova uvijek treba uključiti različite stručnjake. Arheolozi ne bi trebali biti jedini donositelji odluka, naročito u urbanom kontekstu (vidi europski APPEAR projekt).
10. Pripremiti i dogovoriti se oko arheološke politike za povijesnu jezgru, koja će odražavati činjenicu da živući grad ima svoje potrebe (tj. svaka ograničena aktivnost ne

postaje značajan arheološki zahvat) i da iskopavanja moraju biti ograničena opsegom i veličinom kao dio suvremene arheološke etike.

Javni prostor

1. Pratiti upravljanje odlaganjem i odvozom otpada tijekom turističke sezone. Pronaći ispravno rješenje za odvoz otpada iz domaćinstava i poslovnih objekata.
2. Razmotriti vizualne aspekte kanti za otpatke i njihovog smještaja.
3. Pripremiti opsežan plan rasvjete za cijelu povijesnu jezgru – s posebnom pažnjom na rasvjetu spomenika i probleme električnih instalacija.
4. Postaviti klupe na strateška i primjerena mjesta. Pri oblikovanju uzeti u obzir udobnost, vizualne aspekte i održavanje.
5. Ukloniti plakatna mjesta koja direktno koriste zid.
6. Razmotriti postavljanje fontana za pitku vodu.
7. Primijeniti propise o namjeni javnog prostora.
8. Poticati korištenje javnih prostora za festivale i izloške – ali upravljati time, u odnosu na konzervaciju i potrebe šire javnosti.
9. Revidirati planove i završiti projekt Rive. Uključiti micanje prometa i parkirališta s oba kraja. Iskoristiti projekt u smislu ponovnog oživljavanja Prokurativa.
10. Postepeno doći u posjed čitavog gornjeg dijela fortifikacijskih zidova (Palače i kasnijih). Konzervirati ih, obnoviti popločanje i balustrade (ili postaviti rukohvate) i otvoriti ih za javnost.
11. Razmotriti povrat svih kula i bastiona, radi njihove zaštite i za dobrobit javnosti. Ne dozvoliti novu izgradnju u bastionima.
12. Stvoriti zelene površine na nekoliko mogućih lokacija, uključujući i male «džepne» vrtove.
13. Napraviti projekt ozelenjavanja javnih površina. Trgovi i veliki otvoreni prostori su privlačniji stanovnicima i posjetiteljima ako imaju ravnotežu graditeljske baštine i gradskog tkiva s nešto sjene. Tamo gdje vegetacija ne može biti posađena izravno u zemlju, mogu se koristiti velike posude.
14. Oblikovati parkove uz sjeverni zid Palače tako da budu od koristi ljudima. Povezati veliki park s onim uz zidine i stvoriti jedinstven veliki otvoreni prostor.
15. U parkove postaviti dječja igrališta.

Dostupnost i sigurnost

1. Stvoriti siguran pristup javnim prostorima, uključujući i popravke popločanja, zatvaranje otvorenih rupa, postavljanje rukohvata itd.
2. Pripremiti plan dostupnosti i omogućiti svima pristup javnim površinama i građevinama.

Infrastruktura

1. Instalacije za nove tehnologije treba izbjegavati ukoliko kompromitiraju kulturne vrijednosti.
2. Bilo koja nova infrastuktura i instalacija ne smije biti postavljena bez dozvole nadležnog konzervatorskog ureda i nakon procjene utjecaja na konzervaciju.
3. Postavljanje pod zemljom je bolje od onog nad zemljom ukoliko ne šteti arheologiji i graditeljskoj baštini.
4. Smještaj treba biti diskretan – ne na pročeljima niti vidljivo na krovovima.
5. Najbolje moguće rješenje bi bili servisni tuneli, u kojima bi bilo smješteno nekoliko infrastrukturnih elemenata. Oni zahtijevaju velik prostor i nisu uvijek mogući.
6. Napraviti detaljnu studiju mokre infrastrukture i smještaja cijevi.
7. Zamijeniti stare cijevi mokre infrastrukture novima.
8. Zamijeniti stare električne vodove i postaviti ih pod zemlju.
9. Postaviti telefonske linije pod zemlju.
10. Premjestiti električne i telefonske kutije na neupadljive lokacije.
11. Postaviti mrežu malih antena mobilne telefonije na neupadljivim lokacijama – ako je moguće ukloniti velike antene u i oko povijesne jezgre.
12. Pripremiti dugoročne i kratkoročne terminske planove za nove infrastrukturalne potrebe. Napraviti propise za konzervatorsku procjenu buduće nove infrastrukture.
13. Napraviti i primijeniti propis usmjeren na kulturnu baštinu, a koji se odnosi na smještaj televizijskih antena, rashladnih uređaja, solarnih panela itd.
14. Pratiti količinu otpada. Na mjestima na kojima se stalno stvara otpad, potrebni su veći kontejneri (ili više kanti za otpatke) ili češći odvoz otpada. Plan za smjanjenje otpada u osnovi je važan i može biti koristan u budućnosti.

Promet i parkiranje

1. Preporučuje se što skorija primjena nekih od predloženih područja za parkiranje – da bi se smanjio pritisak i pokazala ozbiljna dobra volja vlasti.
2. Ne bi se trebao dozvoliti nikakav razvoj područja oko željezničke stanice bez pravog doprinosa rješavanju problema parkiranja.
3. Parkiralište ispred istočnog ulaza na Rivu, ispred ulaza u Podrume, treba ukloniti (uključujući i parkiralište za motocikle).
4. Treba razmotriti i uvesti korištenje vicinalnih linija od i do javnih parkirališta.
5. Opciju podzemnog parkinga ne treba a priori odbiti.

Održavanje i monitoring

1. Pripremiti plan i postaviti indikatore monitoringa, zaposliti i obučiti osoblje koje će ga primijeniti, vrednovati i procijeniti rezultate.
2. Pripremiti plan rutinskog održavanja i smjernice održavanja za vlasnike nekretnina.
3. Iskoristiti čitavu ili dio «spomeničke rente» za održavanje.
4. Provesti propise održavanja pročelja.

Turizam i upravljanje posjetiteljima

1. Redovito pratiti stanje turizma – brojeve, vrstu, izvor, zadovoljstvo (turista i stanovnika) itd.
2. Redovito prikupljati informacije o sklonostima i zahtjevima posjetitelja.
3. Ustanoviti pokazatelje prihvatnog kapaciteta (usporediti podatke koji su prikupljeni od turista s podacima koje treba prikupiti od stanovnika i ostalih interesenata).
4. Otvoriti još ruta u gradu za turizam, u ovaj proces uključiti turističke vodiče.
5. Surađivati s turističkim lokalitetima i lokalitetima svjetske baštine u regiji da bi se smanjio pritisak u srcu sezone i doveo veći broj turista van sezone.
6. Donijeti propise kojima se potiče razvoj malih hotela u povijesnoj jezgri i destimulirati ulazak velikih hotela (broj soba/ kreveta/ veličina itd.)
7. Donijeti propise i naknade za sidrenje brodova za kružna putovanja. Naknade bi trebale uključiti vanjski trošak i utjecaj brodova za kružna putovanja na gradsku infrastrukturu i ostale interesente.
8. Ustanoviti dodatne turističke informacijske punktove, barem za vrijeme sezone.

9. Oblikovati i distribuirati turističke karte s informacijama za zainteresiranog posjetitelja koji želi ostati dulje od jedne noći (na primjer – kartu sa novom signalizacijom).
10. Započeti pripremu prezentacije grada – program interpretacije (vidi slijedeće poglavlje).

Prezentacija – interpretacija

1. Izraditi prezentacijsko – interpretacijski plan za grad, moguće kao dio plana za Podrume.
2. Napraviti informacijsku kartu o povijesti Splita i smještaju informativne signalizacije. Karta ili karte bi trebale uključivati arheologiju, spomenike i povijesne građevine.
3. Dok god ne postoji centralni informacijski centar, staviti informativna povijesna objašnjenja u postojeći ured informacija na sjevernom dijelu Peristila.
4. Postaviti male informacijske «kioske» na nekoliko strateških točaka – uključujući i lokacije izvan povijesne jezgre, poput luke i autobusne stanice s koje polaze autobusi za zračnu luku.
5. Provesti studije o zadovoljstvu.

Financije

1. Postaviti kriterije za korištenje sredstava od spomeničke rente. Osigurati da se dio sredstava vraća javnosti kroz konzervatorske aktivnosti koje će ono znati cijeniti, poput rutinskog održavanja.
2. Pripremiti popis projekata koji se mogu financirati donacijama, pripremiti podatke za donatore i pristupiti potencijalnima.
3. Razmotriti potencijalne porezne poticaje koji će potaknuti privatni sektor na ulaganje u očuvanje svoje nekretnine.

Kontaktna zona

1. Službeno odrediti granice područja B kao granice Kontaktne zone lokaliteta svjetske baštine. Kartu s ovim granicama poslati Centru za svjetsku baštinu (UNESCO), eventualno zajedno s Planom upravljanja.
2. Pripremiti razvojne planove i planove korištenja i namjene za kontaktnu zonu.
3. Spriječiti izgradnju građevina koje bi stvorile duge, masivne, ravne obrise. Nove građevine bi trebale imati fragmentirani krov.

4. Započeti pripremu plana prometa i parkiranja koji će prvenstveno uzeti u obzir kulturne vrijednosti baštine. Posebnu pažnju treba usmjeriti na turističke autobuse, promet teških vozila, vicinalne linije, automobile koji ne zagađuju okoliš.
5. U što skorijem roku napraviti nekoliko parkirališta na lokacijama koje su predložene Generalnim urbanističkim planom. Izbjegavati masivne zgrade parkirališta i razmotriti njihovu izgradnju pod zemljom, što će manje utjecati na graditeljsko tkivo.
6. Ograničiti visinu građevina koje se vide iz centra grada, ili s mora. Treba dati prednost područjima iza brda.
7. Zakonima i propisima zaštititi povijesne građevine i četvrti u kontaktnoj zoni uz granice povijesne jezgre (poput Varoša). Te četvrti i građevine su dio baštine i njezin nastavak, bez obzira što nisu upisani na Listu. Njihova zaštita štiti područje jezgre.
8. Redovito pratiti stanje zagađenosti zraka i razmotriti bilo koju industriju koja bi mogla biti zagađivač zraka.
9. S obzirom da su okolne planine važan dio vizualnog smještaja grada – vrlo pažljivo donositi odluke o novim kamenolomima i građevinama koji gledaju prema Splitu. Planine su izvan kontaktne zone, ali imaju značajan vizualni utjecaj na grad.
10. Analizirati kulturne vrijednosti povijesnih četvrti unutar kontaktne zone, radi eventualnog proširenja područja svjetske baštine ili zbog posebnih konzervatorskih propisa.

Društvena pitanja

1. Stvoriti politiku dostupnog stanovanja koja bi bila privlačna i za značajnu studentsku populaciju Splita.
2. Radi kontrole gentrifikacije (kada bogatiji društveni sloj istiskuje postojeći) i tipova stanovanja, nekretnine koje se nude na prodaju mogao bi otkupiti Grad ili uspostaviti neko slično ustrojstvo, za što bi trebalo usvojiti strategiju.
3. Razmotriti propise o kontroliranim stanarinama.
4. Kontrolirati broj nekretnina koje se prodaju strancima.
5. Pripremiti programe sudjelovanja javnosti i osigurati prostore za javne sastanke.

Osvješćivanje javnosti, edukacija i obuka

1. Pripremiti program za uključivanje javnosti.

2. Pripremiti niz javnih skupova i raspraviti i objasniti Plan upravljanja i pitanja koje on postavlja. Ako javnost pokaže interes, razmotriti redovne javne skupove, na kojima se mogu održavati i predavanja, prezentacije i rasprave.

Rizici i opasnosti

1. Potrebno je sastaviti strategiju zaštite od potresa koja uključuje smanjenje opasnosti, kao i otpornost, otkrivanje, monitoring i plan reakcije. Strategija bi trebala uključivati fazu reakcije i fazu obnove, i treba uzeti u obzir značaj graditeljske baštine u situaciji u kojoj je ugrožen ljudski život. (Strategija treba uključivati i spremnost na tsunami).
2. Potrebno je sastaviti strategiju zaštite od požara koja uključuje smanjenje opasnosti, povećanje otpornosti i zaštitu, otkrivanje, monitoring i plan reakcije. Strategija bi trebala uključivati fazu reakcije i fazu obnove.
3. Potrebno je sastaviti srategiju za podizanje razine vode, koja uključuje smanjenje opasnosti, povećanje otpornosti i zaštitu, otkrivanje, monitoring i plan reakcije.
4. Sve faze planiranja zaštite od katastrofa, reakcija i obnove, bi trebale uključivati principe konzervacije i vrijednosti baštine.
5. Održavanje u povijesnoj jezgri treba biti na najvišoj razini. Potreban je akcijski plan koji će odrediti vlasništvo u povijesnoj jezgri. Za vrijeme i nakon toga, potrebno je ustanoviti odgovornosti vlasnika nekretnina i odrediti mehanizme održavanja. Održavanje može provoditi Grad ili vlasnik nekretnine, nakon odobrenja Konzervatorskog odjela i Grada, prema najvišim standardima i uz stručni konzervatorski nadzor.
6. Potrebno je poboljšati provođenje zakona i propisa u povijesnoj jezgri. To se može učiniti putem posebne inspekcijske jedinice koja bi bila zadužena za parkiranje i promet, ali i za građevinske zakone, te ostale propise poput regulacije razine buke, zlouporabe javnog prostora, smanjenje vandalizma itd. Ova jedinica bi trebala imati dovoljno inspektora koji bi pokrivali potrebe, uz prioritet zaštite kulturne i graditeljske baštine u povijesnoj jezgri Splita.
7. Čak i bez sastavljenih strategija, svaki rad na građenju i rehabilitaciji u povijesnoj jezgri, trebao bi uzeti u obzir opasnosti i pružiti potrebna sredstva i korake za rješavanje predviđenih problema. Svaki plan mora odobriti Konzervatorski odjel.
8. Gradske vlasti bi trebale pripremiti upute sa smjernicama za održavanje i popravke.

. II STATISTIČKI PODACI O TURIZMU

DOLASCI

ukupno	strani	domaći	
3844	1274	2570	siječanj
4809	1610	3199	veljača
7767	3525	4242	ožujak
12685	7795	4890	travanj
16556	12097	4459	svibanj
19556	15738	3818	lipanj
29976	24967	5009	srpanj
36187	31921	4266	kolovoz
26252	22412	3840	rujan
15875	11315	4560	listopad
7053	3226	3827	studeni
5158	1904	3254	prosinac
185718	137784	47934	ukupno
	74	26	postotak

NOĆENJA

ukupno	strani	domaći	
5713	2161	3552	siječanj
7759	3244	4515	veljača
12038	5447	6591	ožujak
19469	11722	7747	travanj
24616	18099	6517	svibanj
29919	23476	6443	lipanj
89985	74607	15378	srpanj
94522	81546	12976	kolovoz
46143	38479	7664	rujan
24349	16947	7402	listopad
11252	5197	6055	studeni
8342	3115	5227	prosinac
374107	284040	90067	ukupno
	76	24	postotak

STRANI

dolasci	noćenja	
1274	2161	siječanj
1610	3244	veljača
3525	5447	ožujak
7795	11722	travanj
12097	18099	svibanj
15738	23476	lipanj
24967	74607	srpanj
31921	81546	kolovoz
22412	38479	rujan
11315	16947	listopad
3226	5197	studeni
1904	3115	prosinac
137784	284040	ukupno

DOMAĆI

dolasci	noćenja	
2570	3552	siječanj
3199	4515	veljača
4242	6591	ožujak
4890	7747	travanj
4459	6517	svibanj
3818	6443	lipanj
5009	15378	srpanj
4266	12976	kolovoz
3840	7664	rujan
4560	7402	listopad
3827	6055	studeni
3254	5227	prosinac
47934	90067	ukupno

NOĆENJA PO POSJETITELJU

ukupno	strani	domaći	
1.49	1.70	1.38	siječanj
1.61	2.01	1.41	veljača
1.55	1.55	1.55	ožujak
1.53	1.50	1.58	travanj
1.49	1.50	1.46	svibanj
1.53	1.49	1.69	lipanj
3.00	2.99	3.07	srpanj
2.61	2.55	3.04	kolovoz
1.76	1.72	2.00	rujan
1.53	1.50	1.62	listopad
1.60	1.61	1.58	studeni
1.62	1.64	1.61	prosinac
1.78	1.81	1.83	prosjek

POSTOTAK

strani	domaći	
76	24	noćenja
74	26	dolasci

Izvor: HRVATSKI ZAVOD ZA STATISTIKU
http://www.dzs.hr/Eng/Publication/FirstRelease/firstreldet.asp?pYear=2007&pIDSubject=4
Unešeno 12.03.2008

Bibliografija i izvori

- Armaly M.J, Pagiola S.P, Bertaud A. (2000). "Economics of investing in Heritage: Historic Center of Split". In Serageldin I, Shlunger E, Martin-Brown J. (Ur). **Historic Cities and Sacred Sites- Cultural Roots for Urban Future.** The World Bank. Washington, U.S.A.
- Bianca S. (2000). "Resources for sustaining cultural identity". In Serageldin I, Shlunger E, Martin-Brown J. (Ur). **Historic Cities and Sacred Sites- Cultural Roots for Urban Future.** The World Bank. Washington, U.S.A.
- Bonnette M. (2000). "Strategies for Sustainable Urban Preservation" in Serageldin I, Shlunger E, Martin-Brown J. (Ur). **Historic Cities and Sacred Sites- Cultural Roots for Urban Future.** The World Bank. Washington, U.S.A.
- Borley L (Ur). (2003). **Report and Conclusions of the International Seminar and workshop for young Heritage Professionals held in the Historic core of Split.** Nevisprint, Edinburgh.
- Hrvatski zavod za statistiku - http://www.dzs.hr/Eng/Publication/FirstRelease/firstreldet.asp?pYear=2007&pIDSubject=4. Posjećeno 12.03.2008
- Desthuis-Francis M. (2000). "Investment Impacts of Tourism in Historic districts". In Serageldin I, Shlunger E, Martin-Brown J. (Ur). **Historic Cities and Sacred Sites- Cultural Roots for Urban Future.** The World Bank. Washington, U.S.A.
- Duško Kečkemet (1993.) **Vicko Andrić, arhitekt i konzervator** (Split)
- Projekt Europske komisije -APPEAR, arheologija u urbanom kontekstu.
- Ibrahim S.E. (2000). "Addressing the social context in cultural Heritage Management: Historic Cairo". In Serageldin I, Shlunger E, Martin-Brown J. (Ur). **Historic Cities and Sacred Sites- Cultural Roots for Urban Future.** The World Bank. Washington, U.S.A.
- ICOMOS-ovi dokumenti o kontaktnim zonama (2008.).
- ICOMOS (2008). Deklaracija iz grada Quebeca o očuvanju duha mjesta. Quebec, Canada.
- ICOMOS. **Povelja o međunarodnom kulturnom turizmu**.
- ICOMOS (2006). **Impact of Mass Tourism on Historic Villages: Identifying Key indicators of Tourism Impact**. Yonsei University, Seoul.

- Leburić A et al. (2003.). **Splitska povijesna jezgra: zapušteno srce grada (sociološka studija).** Grad Split**,** Služba za staru gradsku jezgru**,** Split.
- Marasović D. (1996). **Obnova povijesne jezgre Splita 1**. Grad Split, Služba za staru gradsku jezgru, Split.
- Marasović D. (1998). **Obnova povijesne jezgre Splita 2**. Grad Split, Služba za staru gradsku jezgru, Split.
- Pedersen A. (2002). **Managing Tourism at World Heritage Sites: a practical manual for world heritage site managers**. World heritage manuals 1. UNESCO, Paris.
- Zaključci 16. ICOMOS-ove GA konferencije o "Pronalaženju duha mjesta", Quebec, 2008.
- Rogić I. (2003.). "Povijesna jezgra i postmoderni urbanizam". U Leburić A et al. (2003). **Splitska povijesna jezgra: zapušteno srce grada (sociološka studija).** Grad Split**,** Služba za staru gradsku jezgru**,** Split.
- Rojas E. (2000). "Revitalization of Historic Cities with Private sector Involvement: Lessons from Latin America". In Serageldin I, Shlunger E, Martin-Brown J. (Ur). **Historic Cities and Sacred Sites- Cultural Roots for Urban Future.** The World Bank. Washington, U.S.A.
- Serageldin M. (2000). Preserving a Historic City: Economic and Social Transformations of Fez. In Serageldin I, Shlunger E, Martin-Brown J. (Ur). **Historic Cities and Sacred Sites- Cultural Roots for Urban Future.** The World Bank. Washington, U.S.A.
- Smith K. (2000). "What Happened to Main Street?". In Serageldin I, Shlunger E, Martin-Brown J. (Ur). **Historic Cities and Sacred Sites- Cultural Roots for Urban Future.** The World Bank. Washington, U.S.A.
- Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. (1979.). *World Heritage nomination of the Historical complex of Split with the Palace of Diocletian*.
- Stovel H. (1998). **Risk Preparedness: a management manual for world cultural heritage**. ICCROM, Rome.
- UNESCO (2005). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. UNESCO, Pariz.
- WH Center – Bečki memorandum (2005.)
- WH Comitee dokumenti – kontaktne zone (2008, Quebec WH)

- World Bank Institute. (1999). **Cultural Site Management Workshop**. The World Bank.

- Sastanci sa stručnjacima i predstavnicima Grada, mnogi sastanci s arh. Goranom Nikšićem.
- Dokumentacijski materijali dobiveni od Konzervatorskog odjela u Splitu.